

צ'בזטי מזהר"ן

קמא

דף קיז:

עם

ביאור חברותא
ללימוד בעיון

תורה רנא

אמר שהמתמיד בלימוד ספרו יהיה נעשה איש כשר באמת
ובעל מה גדול כי יש בה עמקות נוראה שאין בשום ספר
(ה"מ שמו שמה)

ליקוטי

לומדים מהם ותולין הכל בטבע ומקרה. ומחמת זה בעצמו יש להם יסורים, כי אלו היה להם דעת שהכל בהשגחה, לא היה להם יסורים כלל כנ"ל: ובאמת ישראל הם למעלה מהטבע [א], רק כשהם חוטאים ח"ו, אזי נופלים אל תחת הטבע [ב], כמו העכו"ם שהם תחת המול והטבע, ואזי יש להם גלות וצער ח"ו. ועיקר הצער והגלות שלהם הוא רק ע"י זה בעצמו שאין להם דעת, ותולין בטבע. וכשהקב"ה רוצה לרחם על ישראל, ולהושיעם מגלותם, ולעשות קץ וסוף מהמְיַצֵר להם, אזי ממשיך עליהם השגחה, ואזי מכניע ומבטל הטבע והמול שהיה מחייב שיהיו ישראל נתונים תחת ידם, ואזי מחייב המיצר להם, וישראל עולים עליהם על ידי ההשגחה: **וְדַע** שזאת ההשגחה הוא ממשיך מסוף העולם, כי לעתיד בעת הקץ יבטל הטבע לגמרי, ולא יהיה רק השגחה לבד, כמה שכתוב (ישעי' נא) **כִּי הַשָּׁמַיִם כַּעֲשָׂן נִמְלְחוּ וְהָאָרֶץ כַּבַּגְד תִּבְלָה**, היינו שיתבטל הטבע שהיא על פי מערכת הכוכבים ומזלות. וזהו **נִמְלְחוּ**, היינו שיתבלבלו [ג] ויתערבבו כל המזלות, ולא יהיה שום מזל רק השגחה לבד, ואז יהיו ישראל למעלה. וע"כ גם עתה כשהש"י רוצה לעשות קץ וסוף מאיזה עכו"ם ושהיה ישראל למעלה, אזי ממשיך עליהם השגחה מקץ וסוף העולם, שאז לא יהיה רק השגחה. וע"י זאת ההשגחה נתעלים ישראל ונעשה קץ וסוף מהעכו"ם שהיה מצירה להם: וזה בחי' (יחזקאל ז) **קִץ בֹּא הַקֵּץ** [ד], היינו כשהקב"ה רוצה להביא קץ על העכו"ם, אזי ממשיך השגחה מקץ האחרון כנ"ל: וְתַפְלָה הוא בחי' השגחה למעלה מהטבע, כי הטבע מחייב כך, וְתַפְלָה משנה הטבע [ה]. והוא בחינות גדול, בחי' (דברים ד) **כִּי מִי גִוִי גְדוֹל אֲשֶׁר לֹו אֱלֹהִים קְרוּבִים אֵלָיו כַּח אֱלֹהֵינוּ כָּכֵל קְרִיאֵנוּ אֵלָיו**, כי זה גדולתינו, שהשם יתברך שומע תפלתנו, ומשנה הטבע על ידי השגחתו ית'. וכמ"ש (מלכים ב ח) **סַפְּרָה נָא לִי אֵת הַגְּדוּלוֹת אֲשֶׁר עָשָׂה אֱלֹהֵינוּ**, וכשארז"ל (מגילה כז) ואלישע דעבד ברחמי הוא דעבד. נמצא שתפלה שהיא בחי' נסים והשגחה היפך הטבע, היא בחי' גדול:

^א שבת קגו. ונדרים לב. ועיין יבמות נ. תוס' ד"ה מוסיפין.
^ב עיין לקמן תורה יז תנינא
^ג גם בדפ"ר ותולד - יבטל, ומתולד - יתבטל
^ד עיין פרש"י שם
^ה מקרא זה נאמר לענין פורענויות שיבואו ח"ו על ישראל ורבינו דורש לטובת ישראל
^ו מתרצו - תפילה
^ז מתרצו - תפילה
^ח כנ"ל בתחילת תורה ז'
^ט גם בדפ"ר גועא, ומתולד תוקן גועא (כלשון הגמ' שם) וצ"ע כי גועה לשון בכי נמצא הרבה בגמ' ומדורש חזרה וגם גועא לשון בכי בזהר בלק רא. חזר חדש איכה דף נד. ואפשר שרבינו בכונה שינה הלשון ללשון בכי'
^י מתרצו - שולם
^{יא} מתרצו - תפילה
^{יב} ובמלכים-ב כ' ה'
^{יג} מתרצו - תפילה
^{יד} הפל"ח כאן כתב **לענין לק"ה נס"י שחרית הלכה ב'** מה שמתבאר עפ"י תורה זו
^{טו} לא ידוע מתי והיכן נאמרה תורה זו
^{טז} עיין פל"ח כאן אות א'
^{יז} כאן נקט על ה' ולקמן בעמוד הבא טור ב' נקט לה'. ועיין לקמן שאם תחישוק, ליהיט רק למטות על ה', לזי ה' ולתם לכה. ועי"ש מעשה במחלוקת שגמרה לקריעת סי"ח דמשמע שהגמ"ש מלמדה כאילו מושך כזיו השני של הספר ועי"ז נקרא. ועיין תוכי רעו.
^{יח} בתרד-המדחמה

בשעה שהקב"ה זוכר את בניו רנ רנא

מוהר"ן קיז.

והראות נמשך לתוכם. נמצא שהדמעות הם חלקי ההשגחה והראות, כי הדמעות לוקחים הראות כנ"ל: **וְזָדָה** ומוריד שני דמעות, היינו שממשיך חלקי ההשגחה, לים הגדול, היינו בחינות העכו"ם המושליו על ישראל, בחי' (ישעי' נז) **וְהַרְשִׁיעַם בַּיָּם נִגְרָשׁ**, ואזי נעשה בחינות גדול בחי' השגחה, בחינות תפלה" שהיא בחי' גדול כנ"ל. וזהו וקולו נשמע מסוף העולם ועד סופו, היינו שממשיך השגחה מסוף העולם מקץ האחרון, עד סופו, לעשות סוף וקץ מהעכו"ם המושלים בישראל, בחינות **קִץ בֹּא הַקֵּץ כנ"ל**: וזה בחי' דמעות שבוכין בעת הצער, כי מאחר שיש לו יסורין וצער, ע"כ הוא צריך לבחינות השגחה, כדי שיהיה לו ישועה כנ"ל, וע"כ מורידין דמעות כדי להמשיך על ידם חלקי ההשגחה והראות. כי ההשגחה והראות נמשך לתוך הדמעות, בבחינות **ושבו העבים אחר הגשם** זה הראות שהולך אחר הבכי. היינו שהם מחסרים הראות ונוטלים חלק מהראות נמצא שהראות נמשך לתוך הדמעות כנ"ל:

וְזָדָה בחינות (ישעי' לח) [א] **וַיִּבֶךְ חֻזְקוֹהוּ בְּכִי גְדוֹל**, הנאמר בעת שחלה, בכי גדול דייקא, כי המשיך לתוך הבכי את הראות וההשגחה, שזה בחינות גדול בחינות תפלה" וכו' כנ"ל. וזה מה שנאמר כבוד בעת שבכה על צערו, (שמואל א כ) **עַד דָּוִד הַגִּרְיָל**, שהגיע בכייתו לבחינות השגחה בחינות גדול כנ"ל, כי ע"י ההשגחה ניצולים מכל מיני צער ויסורין כנ"ל [ב]:

רְנָא [ג] **דַּע** שעל ידי מלחמות היינו מחלוקת, עי"ז נופלים מחשבות של רשעים על אנשים כשרים, היינו מחשבות של כפירות, שנופלים עליהם עי"ז [ד]: והתיקון לזה למסור המלחמה על ה' [ה]. שה' ילחם המלחמה" עי"ז מבטל מחשבות רשעים הנ"ל. אבל דע שע"י צדקה שלהם, יש כח במחשבתם להתקיים אפילו אם ימסור המלחמה לה'. כי יש צדקות רשעים נותנים, כי מצינו שאפי' מלכי עכו"ם נותנים צדקה ועושים טובות כמו שכתוב (משלי כח) **לְחֹנֵן דָּלִים יִקְבְּצֵנוּ** כמו שפרש"י ע"ש [ו]:

וְדַע שאיש אמת, דהיינו שעושה מצות בשלימות ובכל הדיקדוקים בינו לבין קונו כמו שמדקדק לעשות המצוה בפני בני אדם, שזה בחי' אמת, שהכל אחד אצלו, בין כשעושה מצוה לפני ה', ובין כשעושה בפני בני אדם. זה האיש האמת, יש לו כח להמשיך לעצמו כל הצדקות. כי אלו הצדקות הנ"ל שהם עושין, היא עומדת רחוקה מהם ואינה אצלם. כי דרך הצדקה למשוך עצמה לאמת, ומחמת שהם רחוקי מאמת, הצדקה רחוקה מהם, וזה האיש אמת מושך לעצמו כל הצדקות, כי הצדקה נמשכת רק אחר האמת: ^ז וזה בחי' (ישעי' נט) **וַצַּדִּיקָה מְרַחוֹק תַּעֲמוּדָה**, **כִּי כִשְׁלָה בְּרָחוֹב אֲמַת**, היינו שהצדקה עומדת מרחוק, זה מחמת, שנכשל ברחוב אמת, כי מחמת שאין אמת, ע"כ הצדקה רחוקה מהם כנ"ל:

תורה אור
ישעיה נא (ו) שאז לשמים
ענינים ונביטו אל הארץ
מתחת כי שמים כעשן נמלחו
והארץ כפגד תבלה וישביה
כמו כן ימותון וישועתי
לעולם תהיה וצדקתי לא
תחת: ס
יחזקאל ז (ב) ואמה בן אדם
מה אטר אדני' יקוק לאדמת
ישראל קץ בא הקץ על
ארבעת ארבע כנסות הארץ:
(ו) קץ בא בא הקץ תקיץ
אלוף תהא באה:
דברים ואתחנן ד (ו) כי מי
גוי גדול אשר לו אלהים
קרבים אלו תהיה אלהינו
בכל קראנו אלו:
מלכים-ב ח (ד) והמלך
מדבר אל גתוי נצר איש
האלהים לאמר ספרה נא לי
את כל הגדלות אשר עשה
אלישע:
קהלת יב (ב) עד אשר לא
תחשף השמש והאור והיחית
והפוקבין ושבו העבים אחר
הגשם:
ישעיה נז (כ) והרשעים פנים
נגרש כי השקט לא יוכל
והגרשו מימינו רפש וטש:
ישעיה לח (ג) ויאמר אנה
יתנה וקר נא את אשר
התללכתי לפניך באמת ובלב
שלם והטוב בעיניך עשיתי
ויקר חזקתה כפי גדול:
שמואל-א כ (מא) הצער בא
וידוד קם מאצל הנגב ויפל
לאפיו ארצה וישתחו שלש
פצעים וישקו איש את רעהו
ויבכו איש את רעהו עד ידוד
הגדיל:
תורה רנא
משלי כח (ח) פקדה הונו
בגשף ובתריבות ותריבות
לחונן דלים יקבצנו:
ישעיה נט (יד) והסג אחר
משפט וצדקה מרחוק תמצד
כי כשלה ברחוב אמת ונכחה
לא תוכל לבוא:

^א עפ"י תנחומא משפטים יד ובשמות רבה פרשה לא סוף פסקא יז ופסיקתא דרב כהנא י' עה"פ עשר תעשר אות א'. עיין גם ב"ב ד. הורדוס ונבוכדנצר
^ב בדפ"ר-י כו'
^ג בדפ"ר ומתולד- תעמוד, בתרד- תעמיד (בתקפא גיטין ו' מחוק ובברגר נשאר נקודה ונראה תעמיד)

תורה אור

דברים ואתחנן ו (כה) וצדקה תהיה לנו כי נשמר לעשות את כל המצוה הזאת לפני יקוק אלהינו כאשר צונו: מלאכי ג (ו) כי אני יקוק לא שניתן ואתם בני יעקב לא כליתם:

מלאכי ג (כ) וזרה לך יראי שמי שמש צדקה ומרפא בכנפיה ויצאתם ופשתם פעגלי מרבק:

תהלים יב (ט) סביב רשעים יתהלכו כרם זלות לבני אדם:

מיכה ז (כ) תתן אמת ליעקב חסד לאברהם אשר נשבעת לאבותינו מימי קדם: בראשית וישלח לב (לב) וזרה לו ושמע כאשר צבר את פנאול והוא צלע על ירכי:

מלאכי ג (ג) וזרה לך יראי שמי שמש צדקה ומרפא בכנפיה ויצאתם ופשתם פעגלי מרבק:

תהלים קמ (ג) אשר חשבו רעות בלב כל יום יגורו מלחמות:

שמות בשלח יד (יד) יהיה ילחם לכם ואתם תחישון: (טו) ויאמר יהוה אל משה מה תצטק אלי דבר אל בני ישראל ויאמרו:

תהלים קכט (ג) על בני חרשו חרשים האריכו למענותם למעניתיכם:

בראשית ויצא ל (לג) ונקנת בי צדקתי ביום מקרי כי תבוא על שקרי לפניך כל אשר איננו נקד וישלוא בעיני ויום בפקשבים גנוב הוא אמי:

וְזִישׁ (דברים ו) וצדקה תהיה לנו כי נשמור לעשות את כל המצוה הזאת לפני ה' אלוקינו כאשר צונו. היינו כשיהיה לנו בחינות אמת, דהיינו לשמור לעשות כל המצוות לפני ה' לבדו, בכל הדיקדוקים, כמו שעושה בפני בני אדם, שזה בחי' אמת כנ"ל. וזה כי נשמור לעשות את כל המצוה הזאת לפני ה' אלוקינו כאשר צונו וכו', לפני ה' אלוקינו דייקא, היינו שנשמור לעשות כל המצוות לפני ה' לבד, בינינו לבין קונינו, בכל הדיקדוקים והפרטים. וזהו **כאשר צונו**, היינו בכל הדיקדוקים כאשר צונו הש"י, היינו בחי' אמת הנ"ל, שגם כשעושה המצוה לפני השם יתברך לבד, הוא מודקק בכל הדיקדוקים וכו' כנ"ל. ואז **וצדקה תהיה לנו**, לנו דייקא, היינו שנמשיך לעצמינו כל הצדקות, כי דרך הצדקה למשוך לאמת כנ"ל:

נמצא כשזה האיש אמת מושך לעצמו הצדקות, אזי אין להם כח הצדקה, ואין כח במחשבתם להתקיים כנ"ל: **ומה** שצדקה נמשכת לאמת, כי צדקה הוא בחי' אמת (י), כי אמת הוא אחד, כי אחד הוא רק אחד, כי לפני אחד מה אתה סופר (י), ואם יש שני וכו' אינו אחד. וכן האמת הוא רק אחד, כי כשאומרים על איזה דבר האמת, א"א לומר כ"א אחד, דהיינו האמת כמו שהוא, אבל שקר אפשר לומר על דבר אחד דברים רבים כמבואר במ"א (לעיל בס"י נא ע"ש מ"ש שם. כי על כלי כסף אי אפשר לומר האמת כ"א אחד, דהיינו שהוא כלי כסף לבד, אבל אם ירצה לומר שקר, יכול לומר הרבה, כי יוכל לומר שהוא כלי זהב או נחושת או שאר שמות. וכן בכל הדברים שבכולם, אי אפשר לומר האמת כ"א דבר אחד כמו שהוא, אבל השקר הוא הרבה כנ"ל. נמצא שאמת הוא אחד, וע"ש עוד דברים נפלאים מענין האמת שהוא אחד (ע"ש). וע"כ קובי"ה ואורייתא וישאל כולא חד (י). כי הש"י אמת, ותורתו אמת, וישאל אמת, וכיון שכולם אמת, הכל אחד. כי באמת אין בו שום 'שנוי, כמ"ש (מלאכי ג) **אני ה' לא שניתן ואתם בית יעקב לא כליתם**, כי הש"י אמת והוא אחד

בלי שינוי ח"ו כנ"ל. והשינוי הוא רק אצל המקבלים, כי כפי המקבל כן נתהווה אצלו השינוי, אבל הש"י אין בו שום שינוי ח"ו. וזה בחי' שמש, כי השמש הוא רק כח אחד לבד, והשינוי הוא אצל המקבלים. כי כמה שינויים נתהווים ע"י השמש, כגון להתידק ולהקפות לקרר ולהמם ושאר הכחות כמבואר במ"א (י). וזה רק מחמת המקבלים, כגון כשהשמש באה על שעות, מתכת אותה, זה מחמת שהשעות אינו קשה באמת, וע"כ נתהווה אצלה הכח להתידק, וכן בשאר הכחות, אבל השמש הוא רק כח אחד לבד. וזה בחי' צדקה, שהיא בחי' שמש בחי' אמת כנ"ל. בחי' (מלאכי ג) **זרחתה לכם יראי שמי שמש צדקה**, וזה שאחז"ל (ברכות ו' ע"ב) **ברום זולות לבני אדם** (י) כיון שנצרך אדם לבריות פניו משתנן לכמה גוונין (י), כי ע"י הצדקה באים כמה שינויים, והכל הוא רק מחמת המקבלים, אבל

הצדקה שהיא בחי' אמת בחי' שמש כנ"ל הוא רק כח אחד לבד, ואין בה שינוי כנ"ל, והשינוי הוא רק אצל המקבלים שנשתנן פניהם לכמה גוונין. ויש שנשתנה פניו מחמת גדלות שיש לו, כאשר שאינו ראוי לו שיצטרך לבריות, ויש מחמת קמנות על שהוא נצטרך לבריות. ויש שנשתנה פניו מחמת שמחה, ששמה על שנותנים לו. וגם בזה יש שינויים, כי יש מי ששמה מאד על שנותנין לו. נמצא שהשינויים הוא רק אצל המקבלים כ"א לפי בחינתו, כן נשתנן פניהם כנ"ל. אבל הצדקה היא רק כח אחד לבד, כי היא בחי' אמת, בחי' שמש, וע"כ מושכת עצמה לאמת כנ"ל: **ויעקב** שהוא בחי' אמת, כמ"ש (מיכה ז) **תתן אמת ליעקב**, נאמר בו (בראשית לב) **ויזרח לו השמש**, היינו בחי' ולנו תהיה צדקה הנ"ל. כי שמש הוא בחי' צדקה כנ"ל **זרחתה לכם יראי שמי שמש צדקה**, שיעקב ע"י האמת היה לו כח להמשיך ולהזריח לעצמו כל הצדקות, שהם בחי' שמש. וזה **ויזרח לו השמש**, לו דייקא, בחי' ולנו תהיה צדקה כנ"ל:

בגמרא (יבמות צו עב) מעשה שנחלקו בביהמ"ד עד שנקרע ס"ת מחמתן ואמר תמה אני אם לא יהיה בית זה ע"א. נמצא שע"י מחלוקת נעשה ע"א וכפירות (י). וזה שכתוב (תהלים קס) **אשר חשבו רעות בלב כל יום יגורו מלחמות**, שעל ידי המלחמות, היינו מחלוקת, על ידו חשבו רעות בלב, ע"י באים מחשבות רעות, היינו כפירות כנ"ל: והתיקון לזה למסור המלחמה לה' שה' ילחם המלחמה כנ"ל (י). וזה בחי' שתיקה, היינו שצריך לשתוק להם רק לסמוך על ה' שהוא ילחם בשבילנו, וזה בחי' (שמות יד) **ה' ילחם לכם ואתם תחרישון**. ועל ידי השתיקה זו נתעלה המחשבה, כי נתבטלן מחשבות רעות של כפירות כנ"ל. וזה בחי' שתוק כך עלה במחשבה (מנחות כט) שע"י השתיקה נתעלה המחשבה כנ"ל. אך כשגם הם שותקים, אזי יכולים ח"ו לקלקל התיקון שנעשה על ידי שתיקתו. וזה בחי' (תהלים קכט) **על גבי חרשו חרשים**, לשון שתיקה, בחי' **ואתם תחרישון**, היינו ששתיקתם עולה על גבו כנ"ל. וזהו (י) **האריכו למעניתם**, זה בחי' הצדקה שלהם, בחי' (י) **וענתה בי צדקתי**, היינו שעל ידי הצדקה שלהם, הם יכולין ח"ו להתגבר ששתיקתם יעלה ח"ו על שתיקתנו, בבחי' **על גבי חרשו חרשים** וכו'. ומחמת זה אין מועיל העצה הנ"ל דהיינו למסור המלחמה לה' שהוא בחי' **ה' ילחם לכם ואתם תחרישון** כנ"ל. אך האיש האמת מושך לעצמו כל הצדקות ונתבטל כח הצדקה שלהם ואזי ממילא נתבטל מחשבתם הרעה ונתבטלן כל הכפירות כנ"ל:

רנב (י) **כשיש** אחדות בין הצדיקים, אין הצדקה מזוקת, כי על פי הטבע כשנותנין צדקה נחסר מאתו מה שנתן (י), אבל ע"י האחדות שבין הצדיקים יוכל ליתן

^א בדפ"ר - ולנו תהיה צדקה (ובתקפא תיקון כח"ש בפסוק)

^ב בדפ"ר - אזי ולנו תהיה צדקה, ובתקפא תיקון ללשון הפסוק, בתקפא ו' של וצדקה לא ברור אם הוא אות גדולה או קטנה בתרלד ותלנו עשו אותו אות גדולה.

^ג עיין **זוהר אמור דף פט צדקה אמת קשור וכו'**

^ד * ספר ציורה [באמצע פ"א] המשך דברי רבינו אינם שם אלא ביאור עצמו וז"ע הלאה מספר הילכה שם הסיפוא אפילו אחד לא שייך לנעונו ע"ש פירוש המ"ק שם ל"ה שאלון יחיד - לא יכנה האחד בשם אחד אלא מפני שני הכל אחיזה וזה לא שם אלו.

^ה מוהר"ן הוסיף בתקפא

^ו זוהר אחרי מות עג.

^ז גם בתולד - שנוי, בדפ"ר ומתלד - שינוי

^ח בדפ"ר - אמת וכו' כנ"ל (ובתקפא הוסיף התיבות שביניהם)

^ט מתלד - שינויים

^י עיין לעיל תורה סג [דף עו.] ששה כחות באש ובספר עבודת הקדש שצויין שם. ועיין מהר"ש ע"ו ג: ד"ה המוציא חלה ותורת הנפש לרבינו בחי' (פרק 14 עמ' 63 מהדו' פריז תרנו) ואברבנאל על מלאכי ג' כ' עה"פ שמש צדקה ומרפא. ובספר משמיע ישועה (עמ' תקצד מהדו' יפו תשי"ד) ובספר עמודיה שבעה (דף א: טור א מהדו' לבוב תרמ"ח) ודף ב' טור א מהדו' פרק תלדו ועיין אלשיך על התורה (דברים ד לט) עה"פ וידעת היום והשבת אל לבבך ובכלי יקר דברים יא כו. ובספר עקידת יצחק על דברים (שער 87 דף ד' טור ג' ורש"י תרמ"ג)

^{יא} תהלים יב ט'

^{יב} עיין פל"ח כאן אות ג'

^{יג} גם בדפ"ר ותלד - שהיא, מתלד - שהיא

^{יד} מתלדו - שינויים

^{טו} מתלדו - שהשינויים

^{טז} כך הגרסא בדפ"ר גם לעיל ושם מוהר"ן בתקפא תיקון ללשון הפסוק וכאן ולקמן השאיר כגרת דפ"ר.

^{יז} גם בדפ"ר ותלד - הוא ומתלד - היא

^{יח} נראה כי הס"ת משל לכבוד האדוק וכלאיתא גנו' כמה טעמי אנשי קדמו מקמיה ס"ת ולא מקמיה ארכא מוכנן וביהמ"ד משל ללב האדוק שעלול להפסד למוקם כפיה וע"י.

^{יט} בתחילת התורה וצ"ע ששם נקט על ה'.

^כ בדפ"ר מסיים כאן - כנ"ל ה' ישמרנו: (ומתחיל תורה רנב. ומכאן עד סוף התורה נוסף בתקפא)

^{כא} המשך הפסוק תהלים קכט הנ"ל

^{כב} * בראשית ל'

^{כג} בתקפא ברגר - החרישון בתקפא גיטין ואוצר - תחרישון, בתולד ומתלדו - תחרישון

^{כד} לא ידוע מתי והיכן נאמרה תורה זו

^{כה} בתקפא מנוקד כשיש

^{כו} עיין לעיל תורה רכה ועיין ש"ע יו"ד צדקה סימן רמו סעיף ב'

מאמר ודע שעל ידי מלחמות

מספה"ק ליקוטי מוהר"ן

זמן ומקום אמירת התורה
לא ידוע

פתיחה

רבנו מבאר כאן שרשע החולק על צדיק גורם לצדיק מחשבות של כפירה, והצדיק ניצול מהם ע"י שמחריש וסומך על ה' שילחם בשבילו, כמ"ש "ה' ילחם לכם ואתם תחרישון", אבל אם הרשע נותן צדקה, וגם הוא מחריש, אזי הצדקה שלו גורמת ששתיקתו עולה על שתיקת הצדיק. אבל ע"י איש אמת אין להם כח הצדקה כי הצדקה נמשכת אליו. נמצא שע"י איש אמת אזי שתיקת הצדיק מתגברת וניצול ממחשבות הכפירה. וגם זוכה שה' ילחם בשבילו. תורה זו אמר רבנו על עצמו בזמן שהתגברה עליו המחלוקת של הזקן

ליקוטי הלכות

יו"ד מזוהה הלכה ד סוף אות ה – וכן הולך כל סדר הפרשה הזאת בלשון רבים, לאהבה את ה' אלקיכם ולעבדו בכל לבבכם וכו'. ועל פן בפרשה זאת דיקא הוא מזהיר, השמרו לכם פן יפתה לבבכם אחר העבודה וזה שהוא בחינת מחלקת, בחינת חלק לבם. וכמו שאמרו רבותינו זכרונם לברכה, תמה אני אם לא יהיה הבית הזה עבודה וזה, מנחת שהיה שם מחלקת, כמוכא זה בדברי אדוננו מורנו ורבנו זכרוננו לברכה (בסימן רנא). פי פשטא השכל לתוף הצמצומים שאז בהכרח שיתחלק לארבע רוחות שישגיג כל אחד בפנים מה דמשער בלבה שמוזה נמשך שרש המחלקת, על פן שם צריכין לזהר מאד ממחלקת גמור חס ושלום, שהוא בחינת עבודה וזה, וזה, ושמעתם את דברי אלה על לבבכם וכו', שתשימו דברי אלה שאני מזהיר אתכם על אמונת יחודו יתברך וקבלת מצותיו, תשימו על לבבכם שכל אחד כפי השעור שבלבו יקבל דברי אלה, הינו אף על פי שהשעור שבלב כל אחד משנה ומחלק מחברו, אף על פי כן אל תסורו חס ושלום, על ידי זה לצד אחר חלילה לצד מחלקת גמור ועבודה וזה חס ושלום, רק תקבלו ותשימו דברי אלה על לבבכם, דהינו לחזור תמיד למקור האחרות לידע ולהאמין שכל השנוי דעות וכל המחלקת וכל הצמצומים כלם שבים אל מקום אחד, פי הכל נמשך ממנו יתברך וכו'.

יו"ד שבועות הלכה ב אות לה – וזה שמבאר בסימן רנא על פסוק וצדקה תהיה לנו, שהאיש אמת מושך לעצמו כל הצדקות, פי הצדקה נמשכת לאמת וכו', עין שם היטב מה שמבאר שם שעל ידי צדקות רעות מגבירין המחלקת חס ושלום, ומתגברין מחשבות רעות של כפירות, עין שם. פי עקר הצדקה הוא בשביל שלום, כמו שאמרו רבותינו זכרונם לברכה, מרבה צדקה מרבה שלום. ועקר השלום הוא אמת, כמו שכתוב, האמת והשלום אהבו. ובכל יום עומדים על נקדת האמת להעלימה ולסלקה חס ושלום, והקדוש ברוך הוא מצילה מידים. וכמו שכתוב, מקלות מים רבים אדירים משברי ים. שהם הסבובים והבלבולים וההטעאות שמשם מתגברים הקולות והחרופים של העבדים והרשעים ושל כל בעלי המחלקת וכו'. ועקר השלום הוא בשהשקר נכנע ומתבטל לגבי האמת וזה זוכין על ידי צדקה באמת שעל ידי זה מכניעין שמאל לגבי ימין וכו'. ועל פן מרבה צדקה מרבה שלום וזה עקר מעלת הצדקה, פי שלום ואמת הם בחינה אחת וכו'. אבל בשנותן בשביל כבוד עצמו להתהיר ולחרף הוא מגביר המחלקת ביותר על ידי הצדקה הרעה שלו ומתגברים המחשבות של כפירות חס ושלום. ועקר התקון על ידי האיש אמת שיש לו בח למשך לעצמו כל הצדקות בבחינת וצדקה תהיה לנו, כמו שמבאר שם בסימן רנא ורנ"ל, עין שם:

שיחות השייך לתורה זו

גם במאמר זה רומז ענין נפלא לענין המחלוקת שהיה עליו ז"ל וכו' ויבאר במקום אחר: (פ"ח על תורה זו)

הקדמה

נושא המחלוקת חוזר בליקוטי מוהר"ן הרבה, ראה בליקוטי עצות/ג ערך מחלוקת, ראשית כיון שאז היו מחלוקות על רבנו ועל אנשיו ועוד יותר בזמן מוהרנ"ת שהתירו דמם ממש, ורבנו הדרין את אנ"ש כיצד להגיב על המחלוקת והרדיפה. אבל בוודאי הספר של רבנו הוא נצחי וכלשונו אתחלתא דגאולה, ועצותיו אלה שייכות בכל דור ובכל עת.

העצה להחריש ולהמתין לישועת ה' כאן היא עוד ביטוי של דעת שרבנו רוצה ללמד אותנו, לקיים תמיד מחז"ל בכל דרכך דעהו, ובפרט בשעת מחלוקת, כשמבזים את האדם אזי כל ישותו מתקוממת להשיב מלחמה, ולהקים את כבודו המושפל. ועל מצב הזה דייקא חוזר רבנו בכמה תורות ראה תורה יג תנינא לברוח לה'. וראה תורה ו' שעיקר התשובה היא דייקא אז לידום ולשתוק (והוא נסיון עצום עד שאמר חו"ל/ו' שבשביל

... כו טבת עדי אי שבט השפב ירושלים

² הן העצות שהוציא מוהרנ"ת מהליקוטי מוהר"ן

³ חולין דף פ. – אמר רבי אילעא אין העולם מתקיים אלא בשביל מי שובלם את עצמו בשעת מריבה שנאמר תולה ארץ על בלימה. ואמר ר"ה יז. כל המעביר על מדותיו מעבירין לו על כל פשעיו. (וכן ביזמא כג. ושם פז: ומגילה כח.)

אדם כזה מתקיים העולם, ונמחלין לו כל פשעיו). ורבנו מצווה עוד גם ללמד זכות כמבואר שם ובתורה קלו, ועוד הוסיף בתורה רעו שצריך גם להחזיר טובה תחת רעה, לקיים נפשי כעפר תהיה. ויסוד הכל הוא הדעת, שהיא הפך המחלוקת והכעס, (לק"ע שם טו עפ"י תורה נו) וכמבואר בתורה יג תנינא שהעיקר הוא לברוח לה' לחזור להתחבר אליו ית' ולהבין שכל המחלוקת והרדיפה היא כדי שנברח אליו ית' כמבואר במדרש על פרעה הקריב. ואת המלחמה להניח לה'. וזה עיקר הדעת לדעת שהרדיפה ומחלוקת לא בגלל פלוני אלא הוא מקל של הקב"ה לעורר אותי לברוח אליו, דהיינו שעיקר הדעת היא תמיד להאשים את עצמי בצרותי ולא אף אחד אחר.

עוד צריך לזכור גם כשזוכים למסור המלחמה לה' דהיינו לברוח לה', היצר לא נח ולא שוקט ומסית לבקש מה' נקמה, ונענשים על זה¹⁷ מי שמוסר דינו לשמים, ואפילו לומר "ישפוט ה' ביני ובינך"¹⁸ אסור. וגם לצפות לנקמת ה', להקים את כבודי המושפל, גם זה לא טוב כמבואר במאמר חז"ל (שבת קמט:ו) כל שחברו נענש על ידו אין מכוניסין אותו לעת"ל במחיצתו של הקב"ה. וזה מבאר כאן רבנו שבשעת מחלוקת צריך לקיים "ה' ילחם לכם ואתם תחרישון", ועיין תורה פב שדווקא כשמחריש מאהבה אבל כששוקט למחרפו כדי לייסרו גם זה קליפה רעה.

ואע"פ שבתורה שלנו נקט רבנו ימסור המלחמה לה' אין הכוונה למסור דין לשמים, כנ"ל ובפרט במחלוקת שהיא רק בזיונות וחרופים אבל בפיקוח נפש אם אין דין למטה מותר כמבואר בב"ק צג. וספר המדות מריבה כו כמבואר בירמיהו שמסר דין אנשי ענתות לשמים. ואעפ"כ נראה שאנ"ש לא התירו זאת לעצמם אלא הניחו המלחמה לה' וכמבואר כאן שצריך לקיים "ה' ילחם לכם ואתם תחרישון" שזה נאמר על שפת ים סוף לאותם מישראל שרצו להשיב מלחמה ולאותם שצעקו לה'.

אבל באמת לא צריך להגיע למחלוקת כדי להניח המלחמה לה' ולברוח אליו, ולא צריך להביא את הקב"ה להביא עלינו מחלוקת כדי שנברח אליו, ואמנם בשעת שלום יותר קשה לשוב, אליו מרוב טרדות היצר, אבל באמת לא חסר ניסיונות גם בשעת שלום, ורק בגלל שלא מוגדרים אצלינו כרדיפה לכן לא שמים לב, אבל אצל תלמידי רבנו ראינו שבכל צרה וגם הקטנה ביותר כגון שכן או האשה או או בבית כנסת או בתור לאיזה מקום, וכיו"ב שהרי אפילו רעם לא נברא אלא לישר את הלב אע"פ שיש לו הסבר טבעי, כ"ש רעם וקולות של מטה שלפעמים דייקא כיון שלא מבינים למה הוא נפל עלי, זה מה שמכעיס יותר, ואנשי רבנו תמיד ידעו להחריש¹⁹, והבינו שהיא קריאה של ה' שובו אלי. ומיד היו נעלמים להתבודדות או אפילו במקומם מרימים את הראש וכאילו אינם כאן.

והדברים פשוטים לכל מי שבקי בתורתו ושיחותיו של רבנו והנהגת תלמידיו, שבכל עת שישות האדם מתקוממת, דייקא אז הזמן להכניע אותה וזה עיקר התשובה, כמבואר בתורה ו', וזה עיקר הדעת.

¹⁷ עיין ברכות דף נה. ועיין ראש השנה דף טז: ואמר רבי יצחק שלשה דברים מזכירין עונותיו של אדם אלו הן קיר נטוי ועיין תפילה ומוסר דין על חבירו דאמר רבי (אבין) [חנן] כל המוסר דין על חבירו הוא נענש תחלה שנאמר ותאמר שרי אל אברם חמסי עליך. ופרש"י – מוסר דין – כמו ישפוט ה' ביני ובינך (בראשית טז ה'), אומרים כלום ראוי הוא שיענש חבירו על ידו.

ועיין בבא קמא דף צג. אמר רב חנן המוסר דין על חבירו הוא נענש תחילה, שנאמר ותאמר שרי אל אברם חמסי עליך, וכתוב ויבא אברהם לספור לשרה ולבכותה. והני מילי דאית ליה דינא בארעא אמר רבי יצחק אוי לו לצועק יותר מן הנצעק. תניא נמי הכי אחד הצועק ואחד הנצעק במשמע, אלא שממחרין לצועק יותר מן הנצעק.

פרש"י – אחד הצועק ואחד הנצעק במשמע – וחרה אפי והרגתי אתכם (שמות כב) שנים במשמע: אלא שממחרין מן הצועק תחילה – כדאשכחן בשרה:

ועיין מהרש"א – שהיתה שרה ראויה להגיע לשני אברהם לולי מסרה דין עליו.

מהר"ל חדושי אגדות – המוסר דין על חבירו. הטעם הוא כמו שאמרנו למעלה כל המבקש רחמים על חבירו הוא נענה תחלה כי לעולם הוא קרוב יותר אל בקשתו, וכן בענין זה בעצמו המוסר דין ונקמה על מה שעשה לו חבירו ואין ספק שהוא חוטא מה שצועק על חבירו כי מביא מדת הדין בעולם בחינם, שהרי יש לו דין בארעא, ולכך החרון קרוב אל הצועק, כי כאשר אין ראוי שיבא הדין על הנצעק לכך הוא בא על הצועק דומה לזה כי האדם (להשליך) [ושמשליך] אבן בקיר כיון שהאבן אינו נכנס בקיר נהפך האבן עליו:

¹⁸ בראשית פרק טז ה'. עי"ש רבנו בחיי וכו"ל בגמרא ראש השנה טז: ששרה אמנו חטאה בזה. גם עיין בראשית כג ב' בעל הטורים שם שבאר שנחשב לה מאבדת עצמה לדעת. ומנחת אהרן שם מקשה א"כ כל אדם נחשב מאבד עצמו לדעת שהרי אין מיתה בלא עון. ותרץ עפ"י מהר"ל ב"ק צג. הנ"ל, שכשיש דין למטה לא ראוי לעורר עליו דין למעלה ודומה לזורק אבן בקיר כיון שלא נכנס בקיר הוא חוזר עליו. ולפ"ו תרץ את הבעל הטורים שדווקא במוסר דין נחשב מאבד עצמו לדעת ולא כל חטא.

¹⁹ שבת דף קמט: – ואמר רבי יעקב בריה דבת יעקב כל שחבירו נענש על ידו אין מכוניסין אותו במחיצתו של הקדוש ברוך הוא.

²⁰ עיין קדושין עא: ...אמר ליה זיל בתר שתיקוּתא, כי האי דבדקי בני מערבא, כי מינצו בי תרי בהדי הדדי, חזו הי מנייהו דקדים ושתיק, אמרי האי מיוחס טפי. אמר רב שתיקוּתיה דבבל היינו יחוסא.

כאן מזהיר אותנו רבנו שכשחולקים ומבזים אדם הוא בסכנה גדולה מאד ליפול לכפירות, ונראה לבאר כנ"ל שאם יתן לישותו המתקוממת פתח לבטא את עצמה, שעל זה אמרו חז"ל¹⁷ כל הכועס כעובד ע"ז, נמצא שלבו מלא במחשבות כפירה בגלל החולקים עליו. ובאמת אין עצה ואין תבונה אלא לברוח לה' ית' ולהחריש ולהניח את המלחמה לה' אם ירצה ה'.

ולא רק שלא יחשיב את החולק ורודף לישות, אלא יברח לה' בתכלית, עד שיזכה להיות איש אמת, דהיינו שעבודת ה' שלו היא לה' לבדו, שלא חושב שמסתכלים עליו, ועושה מעשיו ברבים כמו כשהוא לבדו, בלא שום חן של שקר. כי איש אמת אליו נמשכות כל הצדקות וגם הצדקות הרעות של החולקים ורודפים שעל ידן יש קיום לכפירות בלב הכשרים הנרדפים. אבל ע"י שיש איש אמת אין להם זכות הצדקה כלל, ולא מתקיימת מחשבת הכפירה שלהם אצל הכשרים.

קושיות

א. צ"ע מחשבות הרשעים שנופלות על הנרדף, האם הן מחשבות של הרודף או של כלל הרשעים. וצ"ע כיצד יתכן שעוברות מחשבות כפירה של הרודף לנרדף, וכל שכן מסתם רשעים לנרדף. ונ"ל עפ"י פשוטו שמי שרודפים אותו אזי מתעורר בו יצר הנקמה להקים כבודו ולהשיב מלחמה וזו כפירה כי צריך לדעת שהכל מה'. אבל נראה שיש בזה גם ענין סגולי נעלם. ועיין תורה יז ענין האויר הנח והזך שנעשה בין בני אדם ע"י צדקה, שלבד מפשוטו שהיא נתינה ובהי' אהבה אבל יש בזה גם ענין סגולי שגם מתן בסתר גורם לזה, ולא רק בין הנותן והמקבל אלא בכלל בעולם, כמבואר שם שע"ז נשמע הדבור של הצדיק למרחוק דהיינו בכל העולם. והכי נמי יש לומר שע"י שנאה ומחלוקת נעשה להפך אויר עבור שמשפיע מחשבות רעות, והחדוש של רבנו שזה דווקא או בעיקר על זה שחולקים עליו ורודפים אותו.

ב. צ"ע אם כנ"ל שמחשבות הכפירה שנופלות לצדיק הנרדף הן מהאויר העכור שנעשה ע"י השנאה ומחלוקת בכל העולם אלא שהקרוב אליה אצלו נופלות יותר. לכן נקט רבנו שנופלות על אנשים כשרים ולא אמר שנופלות על הנרדף דייקא. צ"ע בשלמא לנרדף רבנו נותן עיצה להחריש, אבל שאר אנשים כשרים מה עצה להם, הרי הם טובלים בגלל אחרים, והם מחרישים ממילא כיון שלא שייכים למחלוקת. ונראה לי כיון כיון שברית כרותה ללשון הרע שתתקבל ויצר המחלוקת גדול מאד, לכן כל מי שנמצא בסביבת מחלוקת ולא משתתף בה זו התגברות גדולה על היצר ונחשב מחריש שע"ז ניצול ממחשבות הכפירה.

ג. וצ"ע מי שנרדף מקול עלה נידף כמבואר בקללות¹⁸ האם גם הוא נופלות לו מחשבות כפירה, דהיינו מה הגורם, האם הרודף או הדמיון ויצה"ר של הנרדף.

ד. וצ"ע אע"פ שהמחלוקת גורמת לאויר עבור של שנאה ומחשבות כפירה בכל העולם האם יש גם השפעה ישירה של כפירה מהרודף על הנרדף? עיין לעיל מה שמבואר בתורה יז שע"י צדקה נעשה אויר נח וזך ומשמע שהוא גם ענין סגולי בכל העולם, הכי נמי המלחמות ומחלוקות גורמות להאויר עבור ומשפיע שנאה וכפירה בעולם ובעיקר על הקרובים למלחמה דהיינו הנרדף בעצמו. אבל צ"ע אולי יש גם השפעה של הרודף דווקא על הנרדף יותר מהענין הכללי על פי המבואר בערבי נחל פרשת קרח דרוש א' שכל אדם יש לנשמתו בשרשה קדם ואחור ובהשתלשלות לעולם הזה יורדת לשני בני אדם, לאחד הקדם שהוא בעל מזג טוב וקל לו להיות צדיק והשני אחור בעל מזג רע וקשה לו יותר להיות צדיק. נמצא בעל המזג הטוב הקשיים שלו הם ע"י האחור שרודף אותו ומקנא בו. והאחור יש לו קשיים מצד עצמו אבל יכול להתגבר עליהם ע"י שיתבטל לחברו הטוב. וזה בחי' משה וקרח. וצ"ע אולי דווקא רודף שהוא הבחי' אחורים של הצדיק כיון שהם בשרשן נשמה אחת אפשר שהמחשבות כפירה שלו יפלו אצל הצדיק שהוא בחי' הקדם שלו. גם עיין בעש"ט עה"ת פרשת נח אות קנו קנו קנו ששונאיו של הצדיק הם רוחו של הצדיק והם באו מפגמי הדבור שלו בגלגול קודם, לכן צריך להתפלל עליהם, ובוזה בעצם מתקן את הפגמים שלו בעצמו.

ה. צ"ע כיצד ע"י שהנרדף מחריש ניצל ממחשבות הכפירה של הרודף? בסוף התורה רבנו מבאר שכשמחריש ע"י נתעלה מחשבתו, ונראה כוונתו ששותק כי בוטח בה' וזה בעצמו אמונה שמבטלת את כל הכפירות. ואולי גם זה

¹⁷ נדרים דף כב: אמר רבה בר רב הונא כל הכועס אפילו שכינה אינה חשובה כנגדו שנאמר רשע כגובה אפו בל ידרוש אין אלהים כל מזמותיו רבי ירמיה מדיפתי אמר משכח תלמודו ומוסיף טיפשות שנאמר כי כעס בחיק כסילים ינוח וכתוב וכסיל יפרוש אולת רב נחמן בר יצחק אמר בידוע שעונותיו מרובין מזכותיו שנאמר ובעל חימה רב פשע.

אוצר המדרשים – מדרש גדול וגדולה עמוד 78 – פרק חמשה עשר בענין הכעס והחמה גדול המעביר על מדותיו ואינו כועס שהקב"ה אוהב אותו ושומע תפלתו דתניא שלשה הקב"ה אוהבן מי שאינו כועס ומי שאינו משתכר ומי שאינו עומד על מדותיו גדול המעביר על מדותיו ואינו כועס שכל הכועס נקרא רשע שנאמר רשע יראה וכעס (תהלים קי"ב י):

אוצר המדרשים – מדרש לעולם עמוד 270 – פרק חמישה עשר בענין הכעס.... לעולם ישתדל אדם לפרוש מן החמה ומן הכעס שכל הכועס כאילו עובד ע"ז שכך היא אומנתו של יצר הרע היום אומר לך עשה כך ולמחר יאמר לך עבוד ע"ז:

שבת דף קה: רבי שמעון בן אלעזר אומר משום חילפא בר אגרא שאמר משום רבי יוחנן בן גורי המקרע בגדיו בחמתו והמשבר כליו בחמתו והמפורז מעותיו בחמתו יהא בעיניך כעובד עבודה זרה.

¹⁸ ויקרא פרק כו (לו) והנשפאים בכם והבאתי מך בלבכם בארצת אביהם ורדף אתם קול עלה נדף ונסו מנסת חרב ונפלו ואין רדף:

בעצמו שלא מחריש אלא מחזיר חירוף ומלחמה, זה בעצמו נובע ממחשבות הכפירה של הרודף שנפלו לו, וע"י המלחמה שהנרדף מחזיר עושה להן קיום. אבל כשמחריש אזי אין להם קיום אצלו ופורחות.

ו. צ"ע כיצד כשהרודף גם הוא מחריש אזי בכח הצדקה שלו מתקיימות מחשבות הכפירה אצל הנרדף אע"פ שהוא מחריש. צ"ע קצת משמע שהן שתיקה כנגד שתיקה ומבטלת אותה, אבל זה בעצמו צ"ע כי השתיקה של הנרדף היא אמונה ושל הרודף היא לא אמונה. ואולי כשהרודף מחריש אזי כל רוחו יוציא כסיל אבל כששותק אזי השנאה מתגברת עוד יותר ועושה אויר עבור וצ"ע.

ז. צ"ע כיצד הצדקה של הרודף מקיימת את מחשבת הכפירה של רודף מחריש אצל הנרדף מחריש. עיין לק"ה שבועות ב' לה ובגמ' ב"ב י: שהצדקה של גוי וכך גם של רודף אנשים כשרים היא רע גמור שאדרבה עושה אויר עבור של שנאה ומחלוקת בעולם. ועל כן מסייע לקיום מחשבות כפירה אצל נרדף אפילו מחריש.

ח. "כי יש צדקות שרשעים נותנים" צ"ע לפי מה שכתב הפל"ח שרבנו רמזו כאן למחלוקת שהיתה עליו הרי מדובר בצדיקים גדולים שבוודאי נתנו הרבה צדקה ומסתמא גם לשם שמים ונקראים רשעים רק כיון שחולקים על צדיק הדור, אע"פ שלדעתם הוא תועה ומתעה. וא"כ מאי קמ"ל רבנו שיש צדקות שרשעים נותנים? ומסתמא פשוט כיון שמחלוקת עליו רק רמזו אבל העיקר היא תורה כללית לכל המחלוקת, אבל צ"ע א"כ מהפסוק שהביא רק שם מדובר בצדקה של גויים האם הכוונה גם למחלוקת כל הגויים על עם ישראל, שגורם למחשבות כפירה?

ט. "הצדקה נמשכת לאיש אמת", וצ"ע האם לפ"ז כל התורות שהרבה רבנו לדבר על מעלת הצדקה כל מה שאנו עושים צדקה נמשך והולך לאיש האמת, ולנו אין שום זכות של צדקה? משמע שרק צדקה של רשע נמשכת לאיש אמת כיון שהיא רעה מעיקרא היא רחוקה ממנו.

י. צ"ע האם הצדקה של הרשע שנמשכת לאיש אמת מועיל לכולם, או רק למקורביו של האיש אמת? ולכאורה פשוט שמועיל לכולם, שהרי למעשה לרודף אין צדקה. אבל צ"ע לפ"ז כיון שבכל דור יש איש אמת, דאי לאו הכי אין לצדיק נרדף תקנה כשהרודף מחריש, נמצא לעולם אין לרשע זכות של צדקה, ולא מתקיימות מחשבות הכפירה שלו אצל הכשרים הוא רודף.

יא. וצ"ע אולי הצדקה של החולק נמשכת לאיש אמת רק כשהנרדף הוא בעצמו איש אמת ולא מועיל לו שיש בעולם איש אמת. כך נראה לי אבל שמועיל גם לנרדף המקושר לאותו איש אמת.

יב. צ"ע אם הצדקה נמשכת לאיש אמת, מדוע במעשה מו' בעטלערס, הכבד פה היה צריך לקבץ את החסדים של אמת ולהביאם לאיש אמת. מדוע החסדים של אמת לא נמשכו מעצמם לאיש אמת? ונראה שדווקא צדקות של רשע כיון שהוא רחוקות ממנו, לכן נמשכות לאיש אמת אבל צדקות של כשרים, הן דבוקות בהם ולא נמשכות לאיש אמת.

יג. צ"ע מדוע הצדקה נמשכת לאיש אמת? בלק"ה¹ משמע שהצדקה מהותה כדי לעשות שלום, ומי שנותן צדקה שלא לכוונה זו, הצדקה רחוקה ממנו, ונמשכת לאיש אמת (נרדף) שכל כוונתו היא השלום, כי עיקר השלום הוא אמת. וראיתי שהר"י שינפלד² ביאר טעם שנמשכת לאיש אמת כיון שצריכה אותו כדי שיעלה אותה למעלה, כי אין עליה למצוות אלא ע"י מצוה שנעשית בדחילו ורחימו³. נמצא כל זמן שאין איש אמת, אזי היא למטה ואע"פ שהיא צדקה רעה, היא מסייעת לשתיקה של הרשע לקיים מחשבות כפירה, אבל כשהיא מוצאת איש אמת מיד נמשכת אליו ועולה למעלה, וכבר לא מסייעת לקיום מחשבות הכפירה. אבל צ"ע מה שייך עליה לצדקה כזו רעה, שלא עושה שום אויר נח וזך של אהבה בעולם, אלא אדרבה שנאה ומחלוקת עד שיש בכוחה לחזק מחשבות כפירה, שמלמד עליה שאין בה טוב שיעלה למעלה, כי היא רק חטאת. וכמבואר בגמרא ב"ב י: בסוף סוגיית חסד לאומים חטאת. וכן בלק"ה הנ"ל אות לד. ולכן לכאורה נמשכת לאיש אמת כיון שרחוקה מהרשע ויש בה דמיון לצדקה, אבל

¹ עיין לק"ה שבועות ב' אות לה בקיצור מבואר שם - שמוהר"ן מבאר שעיקר הצדקה היא בשביל שלום. ועיקר השלום הוא אמת. ועקר השלום הוא כשהשקר נכנע ומתבטל לגבי האמת, וזה זוכין על ידי צדקה באמת, שעל ידי זה מכניעין שמאל לגבי ימין. ועל כן מרבה צדקה מרבה שלום, וזה עקר מעלת הצדקה, כי שלום ואמת הם בחינה אחת וכנ"ל. אבל כשנותן בשביל כבוד עצמו להתייחר ולחרף, הוא מגביר המחלוקת ביותר על ידי הצדקה הרעה שלו, ומתגברים המחשבות של כפירות חס ושלום. ועקר התיקון על ידי האיש אמת שיש לו כח למשך לעצמו כל הצדקות בבחינת וצדקה תהיה לנו.

² בשיחות מוסר עפ"י ליקוטי מוהר"ן להרב יהודה שינפלד - יסוד גדול למודנו רבותינו עפ"י הוה"ק שהמצוה העולה למעלה היא רק המצוה הנעשית בדחילו ורחימו והיא גוררת עמה מצוות שנעשו בלי דחילו ורחימו לכן גם בצדקה רק לצדקה שנותן הצדיק לשמה ובשלימות בלי שום פניות של כבוד וכיו"ב היא עולה למעלה בכח עצמה ושאר צדקות נגררות אחריה וממילא הצדקה של הרשע אינה מתיחסת אליו אלא לצדיק שהעלה אותה ואשר על כן לא תועיל לרשע להפיק זממו ובאמת מידה זו נוהגת בכל המצוות שזקוקות הן למצוה לשמה שתעלה אותן אבל בצדקה נוהגת באופן מיוחד דעיקר ענין הצדקה הוא החסד שבה דהיינו הנתנה שבה וכל תערובת פניה פוגמת בעיקר הצורה של המצוה משא"כ בשאר מצוות ענין הלשמה הוא דבר צדדי וכללי ודו"ה אמנם כשנותן צדקה צריך להזהר שלא יתן לעני שאינו הגון דכמו שבצדקה עושה תיקון נפלא במה שממשיך שפע בלי ליטול כלום לעצמו כך כשנותן לעני שאינו הגון חוזר ופוגם דמה ההבדל בין נוטל הצדקה לעצמו לבין נותנה למקום שאינו צריך דכלפי הצדקה שניהם נחשבים פגם.

³ כמבואר בתורה צט ותורה קיב. ובספר תרומת הכרי (לרבי יהודה כהנא אחי הקצות) בפתח השער. וביערות דבש (לרבי יהונתן איבשיץ) ח"א דרוש ד'. ובספר אמת ואמונה לרבי מקוצק ד"ה חסיד גדול אמר לפני רבנו.

לא שייך לה עליה. אלא רק שנמשכת מהרשע שלא תסייע לו. אבל יותר נראה לתרץ שבאמת החטאת שבצדקה זו היא בגברא ולא בחפצא, ולכן היא עומדת רחוק ממנו, אבל מצד החפצא כיון שנתגלגל על ידה הנאה לעני הגון, יש בה טוב שראוי לעלות למעלה, אלא שלא מתייחס לרשע, אלא לאיש אמת שמעלה אותה, למעלה ע"י המצוות בדחילו ורחימו שעושה וכדברי ר"ש הנ"ל.

יד. למעשה הרשע הוא זה שהחסיר ממון מעצמו והחייב עני, ואם הוא כמו קורח¹² הרי גם בטח שיחזור לו, וגם עורר חסד עליון ע"י אתערותא דלתתא, האם כל זה נמשך לאיש אמת? הפסוק שרבנו מביא דוגמא לצדקה של רשעים הוא "לחונן דלים יקבצנו", ושם מבואר שהיא צדקה בלא כוונה כלל אלא שהמלכות קונסת את המלוה בריבית לצרכי המדינה ובהם יש גם עניים הגונים, נמצא שכל זכותו של הרשע היא שבלא כוונה מתגלגל על ידו זכות שממונו החייב עני הגון. ואעפ"כ עליה נאמר שמקיימת את מחשבות הכפירה. אבל כיון שהוא רודף ובעל מחלוקת הפך השלום שהוא האמת, לכן גם זכות זו עומדת רחוקה ממנו. ולכן היא נמשכת לאיש אמת. אבל מי שבצדקה שלו יש עוד מעלות אולי לא מאבד אותן. וצ"ע כי בלק"ה שבועות הנ"ל משמע שאין ערך לצדקה אלא לפי האמת שבה. ואפשר שכגון קורח כיון שנעשה בעל מחלוקת הפך השלום והאמת ובפרט על צדיק הדור איבד גם שאר המעלות שבצדקה כי מעשיו מחשיבים את כולו כאיש שקר.

טו. תחילה מבאר רבנו שהאמת המחלטת היא בחי' אחד כי היא בחי' הקב"ה שהוא אחד פשוט שאין עוד מלבדו שום מציאות. ואח"כ מבאר שגם אמת של עוה"ז היא בחי' אחד על פי מה שביאר בתורה נא כי כגון זהב אפשר לומר עליו הרבה שקרים אבל האמת היא אחת שהוא זהב. ומבאר שגם הקב"ה וישראל והתורה הם בחי' אחד, כי הם בחי' אמת. ואח"כ מבאר שהצדקה היא בחי' אחד, כי מצד עצמה היא כח אחד פשוט, כמו השמש שהיא כח אחד וכמה פעולות משונות נעשות על ידה, אלא שזה רק מצד המקבלים. וצ"ע אמנם כל הבחי' הנ"ל הן בחי' אחד, אבל לא כולם מאותה סיבה, האם על כן רק הצדקה נמשכת לאמת כיון שהן בחי' אחד. והאם גם להפך שאמת נמשך לבעל צדקה,

טז. וצ"ע שאומר שהקב"ה וישראל והתורה הם אמת, א"כ מדוע לא מבאר שהצדקה נמשכת אליהם, אלא רק לאיש אמת?

יז. וצ"ע כיון שהתורה היא אמת, האם הצדקה נמשכת אליה, וא"כ האם תלמיד חכם שהוא במעלת התורה כמבואר במכות כב, האם גם אליו נמשכת הצדקה אע"פ שהוא לא איש אמת כי לא זכה לקיים המצוות רבים כמו כשהוא לבדו.

יח. אך כשגם הם שותקים, אזי יכולים ח"ו לקלקל התיקון שנעשה על ידי שתיקתו. צ"ע מה הכוונה שהם שותקים הרי מדובר כאן על רשעים שרודפים וחולקים על הצדיק ועיקר המחלוקת היא בדבורים של בוז וחרופים ומתי הם שותקים? ואולי רודפים רק בעין רעה או מקפח פרנסתו וכיו"ב.

יט. כשהרודף מחריש מתקיימת הכפירה שלו אע"פ שהנרדף מחריש, צ"ע האם לגמרי מחריש או דווקא מחריש מלחרף ולגדף את הנרדף, אע"פ שבסתר עם חבריו מסית בדבור או שגם בסתר נחשב דיבור.

כ. גם צ"ע כי שתיקתו של הנרדף היא אע"פ שמחרפים אותו, אבל הרשעים מי מחרף אותם שע"ז יש מעלה לשתיקתם? ואולי שיש להם יצה"ר גדול לחרף ומתגברים עליו. וצ"ע.

כא. צ"ע האם יש ערך לצדקה של הרשע כשהוא לא מחריש. או שהצדקה שלו רק מחזקת שתיקתו. מבואר בסוף התורה שמעלת הצדקה של הרשע היא רק לחזק את השתיקה שלו. וזה אע"פ שהצדקה שלו היא רעה ועומדת רחוק ממנו.

כב. צ"ע האם הצדקה של הרודף רק בגלל זה שהיא רעה לכן לא מועילה לקיים מחשבות הכפירה בנרדף רק עם שתיקה, אבל צדקה שאינה רעה מקיימת מחשבות כפירה גם בלי שתיקה של הרודף?

כג. צ"ע האם ירא שמים שטועה לרדוף צדיק, האם גם הצדקה שלו נקראת רעה. והאם זה תלוי עד כמה הנרדף צדיק. כי קרח היה צדיק וגם עתיד להיות כהן גדול ולכאורה כל טעותו היתה רק לגבי משה רבנו אבל בשאר עניינים היה צדיק ואעפ"כ התורה מגנה אותו מבבל גינוי. וכן הזקן הידוע שחלק על רבנו מפורסם בעולם כצדיק גדול, אעפ"כ רבנו ומהר"ת מגנים אותו מאד עד שמשמע מהם שנחשב רשע גמור. וזו תימה שאע"פ שיש כזו הסתרה על צדיק הדור, שבכוונה מסתיר עצמו¹³, אעפ"כ העונש של החולק עליו כל כך גדול, ולא נידון כטועה. וראה ברמב"ם

¹² בתורה א תנינא ביאר הפל"ח אות ח' שקורח ועדתו זכו ליראת שמים שלימה וע"ז לדבור המתקבל ולכן התגברה בהם תאוות התמנות וע"ז נפלו לקנאה ולמחלוקת.

¹³ חיי מוהר"ן אות תב - שמעתי מאנשי שלומנו גם כן כעין זה ובסגנון אחר קצת. פעם אחת היו אנשי שלומנו קובלים לפניו שקשה להם לסבל ענין המחלוקת והרדיפות וכו', ענה ואמר להם תאמינו לי שיש בנדי כח לעשות שלום עם כל העולם שלא יהיה שום חולק עלי, אבל מה אעשה שיש מדרגות והיכולות כאלו שאי אפשר לבא אליהם רק על ידי מחלוקת. והראיה, כי משה רבנו עליו השלום בודאי היה לו כח המושף להמשיך את כל ישראל אליו, כדכתיב (שמות ל"ה), "ויקהל משה את כל עדת בני ישראל", כי הוא היה הידוע של כלל ישראל, והיה בכחו להקהיל ולהמשיך את כלם אליו, ואף על פי כן מה כתיב (שם ל"ג): "והביטו אחרי משה" ודרשו רבותינו זכרונם לברכה מה שדרשו וכו' וכיצא בזה עוד. וכל זה פי' יש דברים כאלו שאי אפשר לבוא אליהם רק על ידי מחלוקת שחולקין עליו וכו'.

הלכות תשובה ג' ח' שהכופר בנבואת משה רבנו נקרא אפיקורס. ואע"פ שאחרי הסתלקות משה כבר לא היתה עליו הסתרה כל כך קשה לומר שזה הטעם שפסק הרמב"ם שנקרא אפיקורס כי גם בחיי משה רבנו החולקים עליו כנ"ל נענשו בעונש חמור מאד. אמנם עדיין אפשר לומר שכיון שהיה לו דין של מלך. אבל צדיקים אחרים אפילו צדיק הדור בחייהם לא היה להם דין של מלך.

כד. צ"ע צדיק הטועה בחבירו הצדיק, שהוא רשע מרושע, וצריך להרחיק בני אדם ממנו וכו', ולחלוק עליו ולרדוף אותו וכו', כיצד יתכן שיש לו מחשבות כפירה, הרי כל מעשיו לשם שמים? עיין ספר המדות מריבה אות טו מי שעושה מריבה עם צדיקים בידוע שמחשבותיו רעים. ולא חילק בין רודף לרודף, ואם היה מחלק היה קשה מאי קמ"ל.

לסיכום תורה זו קצרה מאד וקשה לדעת בדיוק כוונת רבנו ואולי המהלך הוא עפ"י הנ"ל בקושיות

- מחשבות הכפירה שנופלות לצדיק הנרדף הן מהאוויר העכור שנעשה ע"י השנאה ומחלוקת בכל העולם אלא שהקרוב אליה אצלו נופלות יותר.
- המחשבות של הנרדף המשיב מלחמה, גם הם עצמן הכפירות של הרודף שנפלו לנרדף, וע"י שמשיב מלחמה ולא מחריש ע"ז עושה להן קיום אצלו. אבל כשמחריש הן פורחות.
- אבל כשהרודף מחריש השנאה שבלבו מתפשטת יותר בכח הצדקה הרעה שלו שעושה אויר עכור של מחלוקת.
- ואם הנרדף הוא איש אמת אזי כל הצדקות של הרודף נמשכות אליו, ואין לרודף שום זכות צדקה שעל ידה יתקיימו מחשבות הכפירה שלו אצל הצדיק הנרדף.
- ואם הנרדף אינו איש אמת אבל מקושר לאיש אמת גם מועיל לו שכל הצדקות של הרודף ימשכו לרבו של הנרדף וניצול ממחשבות הכפירה.
- וצ"ע כל מי שידוע מהמחלוקת ולא משתתף בה אלא מתגבר ומחריש, האם ניצול לגמרי או שהצדקה של הרשע כן פועלת לקיים בו קצת מחשבות כפירה.
- כך נ"ל לסכם וכאמור עדיין צריך לימוד.

רבנו מבאר טעם שהצדקה נמשכת לאיש אמת, כיון שצדקה ואמת הן בחי' אחת, והכי נמי הקב"ה והתורה וישראל כולא חד, כולם בחי' אמת דהיינו אור פשוט שמשנתנה לפי תכונת המקבלים.

ולפ"ז נראה לבאר הטעם שחולקים על הצדיק האמת כיון שגם הוא אור פשוט שאין בו תפיסה ומצטייר אצל המקבלים לפי מדותיהם, עיין תורה לא/טו שיש בצדיק סם חיים וסם מות, ובתורה ל"ו שא"א להבין בדבור של הצדיק רק מי שתיקן הברית ועל כן מי שפגום בברית רואה בצדיק ניאוף וחולק עליו. וכן אמרו כל הפוגם במומו פוגם.

ועיין חיי מוהר"ן אות רסב/טו שאפשר לומר על הצדיק הרבה שקרים אבל האמת אחת שהוא צדיק, וכלפי חוץ מי שלא מתבונן ולא מסיר מלבו טינה ומדות רעות הוא בהיכל התמורות עם מדמה פגום ומוצא הרבה שקרים בצדיק האמת, כי הוא רחוק מאחד, רחוק מהאמת, ממילא רחוק מקודם הבריאה דהיינו מהקב"ה, כמבואר כל זה בתורה נא. וכאן בעניין האיש אמת.

ואמרו רבותינו זכרונם לברכה (סנהדרין ז): 'האי תגרא דמיא לבדקא דמיא' שנאמר, 'פוטר מים ראשית מדון' וכו' וכתוב (דברים כ). 'פי האדם עץ השדה'. ועץ השדה (שקורין ביימל) כל מה ששופכין מים סביבו ביותר, הוא גדל ביותר:

טו כמבואר בתורה לא - ושמתי בחינות אלו, הם בחינות: 'מלאך ה' צבאות'. כי מה שהוא למדן בתורה, הוא בחינת מלאך שהוא מט"ט. כמו שכתוב (בתקונים תקון ל' דף ע"ב): 'ויאמר אלקים יהי רקיע ויהי מבדיל בין מים למים, דא מט"ט. שהוא בחינות משנה, המבדיל ומפריש בין מיינ דכין ובין מיינ מסאבין, בין טמא לטהור, אסור ומתיר וכו'. וצריך להדמות לקונו להיות חסיד במעשים טובים, וזה בחינות ה' צבאות. אף מי שטועה וסובר שבחינות למדן לבד הוא העקר הוא בחינות: אחר שקצץ בנטיעות, על ידי שסבר שמלאך מט"ט בעצמו הוא רשות, חס ושלום. אף באמת מט"ט בעצמו בלי הקדוש ברוך הוא אינו כלום, ואין לו שום רשות. כף התורה בלא מעשים טובים אינה כלום, אך רבא לא זכה בו. ומחמת שני הבחינות אלו שצריך להיות להצדיק, למדן וחסיד, והם בחינת מלאך ה' צבאות. על ידי זה נמצא בהצדיק שני חזות שיש להתורה, סם חיים וסם מות. ואפשר להתקרב אליו, למצא בו דבר שיקצץ בנטיעות, או לפגס ולצאת בשלום:

טו חיי מוהר"ן אות רסב - (כב) כמה פעמים חזר בעצמו דברי העולם שאומרים עליו שאין פאן ממצע, רק או שהוא חס ושלום כמו שהמתנגדים בודים עליו וכו' הדוברים על צדיק עתק רחמנא לצלן וכו', או אם הוא להפך שהוא צדיק אמת, אזי הוא חדוש נפלא ונורא ונשגב שאי אפשר לשער במח אנושי כלל. כי כף היו רגילים רב העולם לומר עליו זכרונם לברכה. והוא זכרונם לברכה חזר בעצמו בדברים אלו כמה פעמים ורמז לנו שהאמת הוא כן שאין פאן ממצע. והבוחר יבחר לו האמת כי האמת הוא אחד. (ועיין בסימן נ"א בלקוטי א) ומזאת השיחה בעצמה יוכל להבין מעט גדלתו, כי על ידי עצם ההתנגדות והמחלוקת יוכל להבין האמת בהפך ממש. ויתפלא על עצם גדלתו בלי שעור כי אין פאן ממצע כנ"ל והבן היטב האמת לאמתו:

עד כאן ההקדמה

*

תורה רנא [ז']

דע שעל ידי מלחמות היינו מחלוקת^(ט) הרשעים על אנשים כשרים, עי"ז נופלים מחשבות של רשעים על אנשים כשרים^(ט), היינו מחשבות של כפירות^(כ) שנופלים עליהם עי"ז [כ"א] בדרך הטבע נראה כיון שמבזים אותו, מתגבר בו היצר לענות למחרפיו, והיינו מחשבות כפירה כי המאמין יודע שהכל מה' לתקנו. אבל נראה שעיקר הכוונה לעניין רוחני נעלם. אולי בבחי' כמים הפנים לפנים כן לב האדם לאדם (משלי כו יט)^(כב). אבל עיקר הביאור נראה שמלחמה ומחלוקת גורם אויר עכור המשפיע מחשבות כפירה בכל העולם והקרוב סובל יותר, וכמו שמצינו ההפך מזה שנעשה ע"י צדקה עיין תורה יז שע"י צדקה נעשה אויר נח וזך דהיינו אהבה ושלוש שמתפשט בעולם, שלכך מפשוטו שהצדקה היא נתינה ובחי' אהבה בין הנותן והמקבל, יש בזה גם ענין סגולי שגם מתן בסתר גורם לזה שתתפשט אהבה בעולם, כמבואר שם שע"י נשמע הדבור של הצדיק למרחוק דהיינו בכל העולם יש מקום בלב לקבל את דבריו גם אצל גויים ועי"ז נעשה גרים. וזהו שנקט רבנו שהמחשבות כפירה נופלות על אנשים כשרים דהיינו לאו דווקא לנרדף אלא לכולם ומסתמא הקרוב יותר סובל יותר^(כג) ועיין ביאור הפרפראות לחכמה שרבנו רמז כאן למחלוקת שהיתה עליו :

והתיקון לזה להנצל ממחשבות הכפירה, הוא למסור המלחמה על ה' [כ"ד]. לכאורה צריך לומר לה' ולא על ה', וכן נקט לקמן לה', ואולי רמז כאן שגם מהמלחמה על ה' שיש במחלוקת של הרשע על הצדיק ימסור לה'^(כד), וכ"ש המחלוקת על עצמו שימחל^(כז) וילמד זכות ויתפלל עליהם כי הם רוחו בסוד הגלגול^(כז)

^ט לא ידוע מתי והיכן נאמרה תורה זו

^כ צ"ע כיון שהכוונה למחלוקת מדוע פתח במלחמות. ונראה כיון שלקמן רומז את העניין בפסוק ה' ילחם לכם וכו'.

^ט על אנשים כשרים – נקט לשון רבים משמע לאו דווקא על הנרדף

^כ עיין ספר המדות מריבה אות טו מי שעושה מריבה עם צדיקים בידוע שמחשבותיו רעים.

ועיין ישעיה פרק לב (ו) כי נבל נבלה ידבר ולבו יעשה און לעשות חנף ולדבר אל יהוה תועה להריק נפש רעב ומשקה צמא יחסי: (ז) וכלי כליו רעים הוא זמות יעץ לחבל עניים (ועניים) באמרי שקר ובדבר אביון משפט:

מצודות דוד (ו) נבלה ידבר – בכל עת מדבר דברים מגונים ובעורים ומחשבות לבו לקבץ און לחשוב מחשבות לעשות חנופה ולדבר על ה' דבר תועה הפך האמת כי יאמר שאינו משגיח. להריק – ר"ל יחשב כזאת למען לעשוק תאכל הרעב וכאלו יריק נפשו ממנו ולא ירא מה' בחושבו שאינו משגיח. ומשקה צמא יחסי – ר"ל ולמען יחסי המשקה מן הצמא כי חפצו לקחת ממונו בעושק וזה חוזר למעלה לומר אם כל אלה המדות הרעות נמצאו בנבל איך א"כ ראוי לקראו נדיב שהוא ההפך: (ז) וכלי כליו רעים – והרמאי הלא ערמותיו רעים המה לבריות כי הוא מתייעץ בנפשו להשחית עניים באמרי שקר. ובדבר אביון משפט – כשהאביון מדבר דברים ראויים ר"ל גם מתייעץ בנפשו לחבל הדברים ההם בדברי שקר וחוזר למעלה לומר אם כל אלה בו איך יקראו שוע:

מצודות ציון (ז) זמות – מחשבות רשע כמו זימה הוא (ויקרא כ). לחבל – ענין השחתה. משפט – ענינו דברים ישרים ונכוחים:

^כ עיין פל"ח כאן אות א'

^{כב} עיין מצודות דוד שם – (יט) כמים – כמו דרך המים מראים את הפנים בדומים להפנים המסתכלים בה אם שוחקות שוחקות ואם עצבות עצבות כן לב האדם לאדם אם לבו טוב על חבירו ייטיב גם לבו ואם רעה תרע גם היא:

^{כג} וכענין זה מצינו גם בתורה נה אות ג' שהרשע ממשיך עין הרע על שנואיו דהיינו שמפילים אותם למדה רעה של עין הרע. ועיין תורה נד (אות ד' ד"ה ואבשלום) משמע שם שדוד המלך ברח מאבשלום לא מחשש שיהרגנו אלא מחשש שיפיל אותו להיות רע עין כמוהו. עוד מבואר שם שהרוח הרעה הזו נשארת שם זמן רב כמבואר שם שאבא שאול נפל לקליפת העין הרע של אבשלום הרבה שנים אחרי שמת אבשלום. ועין הרע היא מחשבות כפירה. נמצא שהרוח רעה שגורמת למחשבות כפירה נשארת שנים רבות באותו מקום של מחלוקת.

ועיין גם לק"ה פורים ה' אות ה' עפ"י תורה נה שכתב – עקר מה שצריך להתיירא ולפחד מן הרע עין הוא רק שלא יטיל הרע עין, חס ושלוש, ארס בהאדם בעצמו, דהיינו להכניס בו, חס ושלוש איזה רע מן הרע עין. ועל-כן צריך האדם ששמתגבר עליו השונא והרע עין שיהיה הוא פלו טוב פחינת טוב עין, ואפלו על הרשע בעצמו יהיה מלמד זכות.

^{כד} כאן נקט על ה' ולקמן בעמוד הבא טור ב' נקט לה'. ועיין לקמן שאם תחישון, דהיינו רק למסור על ה' / אזי ה' ילחם לכם. ועי"ש מעשה במחלוקת שגמיה לקיעת סיה' למשעם שהסמיכ מלחמה כאלו מושך בליו הגני של הספר ועי"ז נקטע. ועיין תורה רעו.

^{כה} צ"ע עיין שבת סג. אמר רבי שמעון בן לקיש אם תלמיד חכם נוקם ונוטר כנחש הוא חגריהו על מתנין. ועיין יומא דף כב: אמר רב יהודה אמר רב מפני מה נענש שאל מפני שמחל על כבודו שנאמר ובני בליעל אמרו מה ישענו זה ויבוהו ולא הביאו לו מנחה ויהי כמחרש וכתוב ויעל נחש העמוני ויחן על יבש גלעד וגו' ואמר רבי יוחנן משום רבי שמעון בן יהוצדק כל תלמיד חכם (דף כג) שאינו נוקם ונוטר כנחש אינו תלמיד חכם. והכתיב לא תקם ולא תטרף: ההוא בממון הוא דכתיב. דתניא איזו היא נקימה ואיזו היא נטירה? נקימה אמר לו השאילני מגלך, אמר לו לאו, למחר אמר לו הוא השאילני קרדומך, אמר לו איני משאילך כדרך שלא השאלתני, זו היא נקימה, ואיזו היא נטירה? אמר לו השאילני קרדומך אמר ליה לא, למחר אמר לו השאילני חלוקך, אמר לו הילך איני כמותך שלא השאלתני זו, היא נטירה. וצערך דגופא לא (דהיינו ועל בדינו, לא נאמר לא תקום ולא תטרף) והא תניא הנעלבין ואינן עולבין שומעין חרפתן ואינן משיבין עושין מאהבה ושמחין ביסורין עליהן הכתוב אומר ואהביו כצאת השמש בגברתו. לעולם דנקיט ליה בליביה. והאמר רבא כל המעביר על

ונעשו מפגמי הדבור שלו/כ"י. ומה שאמר למסור המלחמה לה, לא מבעי על כבוד עצמו, שאין הכוונה למסור דין לשמים ח"ו/כ"ט (לבד מפקוח נפש כשאין דין למטה/ל), אלא אפילו על הכבוד שמים לא יבקש שיענש שום

מדותיו מעבירין לו על כל פשעיו, דמפייסו ליה ומפייס: עב"ל הגמרא. **נמצא למסקנה** – שכיון שהוא בזיון התורה לכן אע"פ שבעצמו לא ינקום אבל עד שייפייסו אותו אינו מוחה באחר הבה לנקום נקמתו. (ראה שיש"ק ח"ג אות פה שגם צדיקים גדולים טועים בזה)

י' בעל שם טוב על התורה – פרשת שמות אות טו. כי מתו כל האנשים המבקשים את נפשך. שמעתי מהצדיק ר' נחום זלה"ה בשם הצדיק הבעל שם טוב זלה"ה פירוש הכתוב (משלי י"ז) גם ענוש לצדיק לא טוב, דרשע השונא לצדיק ומריע לו, אי אפשר שהשם יתברך ינקום מהרשע כל עוד שהצדיק אינו מוחל לו, רק כשהצדיק מוחל לו (יז) ואינו חפץ בנקמת הרשע או נוקם השם יתברך מהרשע, וזהו גם ענוש, ר"ל אימת הוא העונש להרשע, לצדיק לא טוב, כשאינו טוב בעיני הצדיק שינקום השם יתברך מהרשע או הוא הנקמה ע"כ דפח"ח: (כתר תורה פ' וישב):

מקור מים חיים הערה קנג – ובספר מאור עינים פרשת ויצא וזה לשונו, שמעתי בשם הבעל שם טוב נשמתו בגנוי מרומים, פירוש הש"ס דגיטין (ז' א) שלח ליה מר עוקבא אלעזר, בני אדם העומדים עלי ובידי למוסרם למלכות וכו', שרטט וכתב ליה דום לה' והתחולל לו (תהלים ל"ז, ז') השכם והערב עליהם לבית המדרש והוא יפילם לפניך חללים חללים, והם כלים מאליהם, ופירש הוא זלה"ה, שרבי אלעזר נתן לו עצה גדולה זו, שעל ידי שישכים ויעריב עליהם לבית המדרש, יתמתקו הדינים ההם, המלוכבשין באותן בני אדם, שקמו עליו להצר לו, כי מה שיש לאדם צרים למטה, הוא על ידי הדינים שיש עליו למעלה, מהתערבות והתגברות סוגי הדינים והגבורות, ומתלבשין בבני אדם למטה, שהם ראויים לכך שיגלגלו חוב על ידם, והעצה הוא לבל יתגרה בהם, אלא להשכים ולהעריב עליהם לבית המדרש, בפנימיות התורה, שהוא סוד הדעת, על ידי שילמוד ויתפלל בדחילו ורחימו, שזהו בחינת דעת ממש, ועל ידי הדעת והדיבורים, נתעלה למעלה, להתאחד בעולם המחשבה, מקום שאין שם דינים, ואין שטן ואין פגע רע חס ושלוה, רק הטוב הגמור, ונכלל הוא עם אותן הגבורות נפולין, בחינת דינים, בהטוב, וכו'.... עי"ש

י' בעל שם טוב על התורה – פרשת נח אות קנו. שמעתי בשם מורי שצריך להתפלל על שונאיו שהם רוחו של צדיק בגלגול וכו' ועל ידי התפילה נמתק בשורשו ומוציא מהם רוחו, והנשאר בהם כלה מאליו וכו' ודפח"ח: (בן פורת יוסף דכ"ג ע"ב):

כ"ב בעש"ט עה"ת נח אות קנו. שמעתי בשם מורי איך יתפלל על שונאו, והתועלת הוא זה, כי (משלי כ"ד) שבע יפול צדיק וקם, רצה לומר ביי"ן ספירות נתגלגל נר"ן שלו, דהיינו נפש הם עבדים והבהמות שלו, ורוח היא אשתו, והדיבור הוא גם כן זווג שבפה נקרא אשתו, שאמרו חכמינו ז"ל (יבמות ד"ג ע"א) זכה עזר לא זכה כנגדו קנב. דהיינו כשפגם בדיבורו כמו לשון הרע וכיוצא, מזה נעשו אנשים שונאיו המדברים עליו, הנשמה ממוח והם בניו, ופגם שבמוח במחשבה, גורם שיש לו צער מבניו, ובנפש גם כן, אם פגם במעשיו ובעובדא, גורם לו צער מעבדיו ובהמתו, ובכל הספירות יכול להעלות נר"ן, מה שאין כן בספירה שביעית הוא במלכות, ומשם יונקים הקליפות נגה, קשה לו להעלות נר"ן משם, נמצא שונאיו שבאו על ידי פגם הדיבור, צריך לתקנם להעלותם על ידי דיבורי התפלה, ובאם לאו שדוחה אותן, נעשו יותר שונאים על ידי עביות וחומריות, לכך (משלי י"ז) גם ענוש לצדיק לא טוב כי הוא רוחו של צדיק עצמו, לכך צריך להתפלל על שונאיו לתקנם ולהעלותם, ועל ידי התפלה נמתק בשורשה, ומוציא מהם רוחו, ומה שנשאר בהם הם כלים מאליהם, ישמע חכם ויוסף לקח, ודפח"ח קנג) וזהו ענין מעלת משה רבינו עליו השלום שהעלה ותיקן דיבורו, ותחלה היו צאן שהיה רועה אותן, ואחר כך בגלגול נעשו תלמידיו, שנתן להם התורה, ולמד עמם וכו' ודפח"ח: (בן פורת יוסף בסופו דכ"ו ע"ד):

כ"ג ברכות דף נה. ואמר רבי יצחק שלשה דברים מזכירים עונותיו של אדם ואלו הן קיר נטוי ועיון תפלה ומוסר דין על חבירו לשמים.

ראש השנה דף טז: ואמר רבי יצחק שלשה דברים מזכירים עונותיו של אדם אלו הן קיר נטוי ועיון תפלה ומוסר דין על חבירו דאמר רבי (אבין) (חנן) כל המוסר דין על חבירו הוא נענש תחלה שנאמר ותאמר שרי אל אברם חמסי עליך וכתוב ויבא אברהם לספור לשרה ולבכותה.

בבא קמא דף צג. אמר רב חנן המוסר דין על חבירו הוא נענש תחילה שנאמר ותאמר שרי אל אברם חמסי עליך וכתוב ויבא אברהם לספור לשרה ולבכותה והני מילי דאית ליה דינא בארעא. אמר רבי יצחק אוי לו לצועק יותר מן הנצעק. תניא נמי הכי אחד הצועק ואחד הנצעק במשמע, אלא שממחרין לצועק יותר מן הנצעק.

בן יהוידע – אוי לצועק יותר מן הנצעק. קשא איך יצויר שיהיה אוי לצועק יותר, מאחר דבאמת זה הצועק הרע לו חבירו רעה גדולה על לא חמס בכפו. ונ"ל בס"ד דהן אמת באותו דבר שצועק עליו הוא עשוק, אך יודמן שזה הצועק עשה רעה לאחרים, כמו זאת הרעה שהרעו לו, ולכן כיון שעל זאת הרעה שהרע לו חבירו הוא צועק ומוסר דין, ומגדיל מדורת אש הרעה על חבירו לקללו, ולבקש עונשים קשים עליו, עתה הוא נלכד באמרי פיו בעבור רעה שעשה הוא לאחרים, ולכן אוי לו יותר כי הוא נתפס בעונשים אלו שבקש על חבירו, ואין צריך לישב בית דין על זה, לראות אם חייב כל כך עונשים בעבור רעה זו, דהודאת בעל דין סגי ליה לחייב עצמו, אבל עונשים אשר ביקש על חבירו, צריך שיצא פסק דין זה על פי בית דין של מעלה, ולא יתחייב חבירו כאשר ישית זה עליו באמרי פיו:

וצ"ע מספר המידות – ערך מריבה אות כו. מי שמגיד ריבו לפני הקדוש ברוך הוא, רואה נקמתו בשונאיו: (עיין ירמיה יא ב, כ יב)

ירמיהו פרק יא (כ') וידוד צבאות שפט צדק בחן כליות ולב ארצה נקמתך מהם פי אליך גליתי את ריבי: **עיין רד"ק** – (כ) וה' צבאות שופט צדק – שפטני מהם כי אתה שופט בצדק: **בוהן כליות ולב** – כי אתה בחנת לבם וכליותם והודעתני מחשבותם כדי שאשמר מהם: **אראה נקמתך** – כלומר שלא אמות עד שאראה שתקח נקמה מהם: **כי אליך גליתי את ריבי** – אין לי אח וקרוב לגלות את ריבי כי הם חשבו להמיתני, אליך גליתי את ריבי ואתה תקח משפטי מהם ובאמרו גליתי דברה תורה כלשון בני אדם כי גלוי וידוע לפניו וכת"י גליתי אמרתי:

ירמיהו פרק כ (יב) ויהיה צבאות בחן צדיק ראה כליות ולב ארצה נקמתך מהם פי אליך גליתי את ריבי:

עיין מלבי"ם (יב) וה' צבאות – אחר שאתה בוהן מי הצדיק דיניו, ואתה רואה גם מחשבת הלב, וידעת צדקתי ושכל הרבה שהוציאו עלי שקר שלא הרהרתי אף במחשבה במה שהם חושדים אותי, א"כ אבקש אראה נקמתך מהם – כי אינה נקמתי לכבודי רק לכבודך כי אליך גליתי את ריבי – שריבי גליתי אליך אחר שהוא בעבור כבודך:

משמע שכיון שלא היה דין למטה התייר ירמיהו לעצמו למסור דין שמים וכנ"ל בגמ' ב"ק צג. ועדיין צ"ע בזה ללמוד ממנו, כי מדובר באנשי ענתות שממש התעללו בו והוא היה נביא, וכנראה ידע ברוח הקדש שאין בהם טוב.

ישראל/לא^א בגללו/ל^ב, אלא רק יסמוך על ה' ויבטח בו ולא ישיב מלחמה/ל^ג (לבד מהבא להרגך השכם להרגו). רק ימתין שה' ילחם המלחמה/ל^ד, עי"ז מבטל מחשבות כפירה של רשעים הנ"ל שנפלו במחשבתו. נראה עפ"י הפשט כיון שמניח המלחמה לה', הרי בוטח בו ית', וממילא כל מחשבתו היא אמונה הפך הכפירה הנ"ל. וכן נראה בסוף התורה שכשמחריש עי"ז נתעלה מחשבתו, ונראה כוונתו ששותק כי בוטח בה', וזה בעצמו אמונה שמבטלת את כל הכפירות.

אבל דע שע"י צדקה שלהם, של החולקים ומחרישים את הצדיק יש כח במחשבתם להתקיים אצל הצדיק שהם רודפים אפילו אם הצדיק ימסור המלחמה לה'.^א ולקמן יתבאר שכח הצדקה שלהם מועיל רק כשהם מחרישים/ל^ב כי יש צדקות שרשעים נותנים, לא מבעי מפורסם של שקר שרודף צדיק, ובגמרא ב"ב דף ט.ל^ג עה"פ ונוגשין צדקה, שממון שלוקחים הגויים מיהודי נחשב לו צדקה/ל^ד. אלא אפילו גויים כגון בני ישמעאל, כי מצינו שאפי' מלכי עכו"ם נותנים צדקה ועושים טובות כגון הורדוס שבנה את בית המקדש בעצת בבא בן בוטא, ונבוכדנצר שפירנס עניים בעצת דניאל כמבואר בגמרא ב"ב דף ד.ל^ט, ואפילו צדקה בדרך של גרמא כמו שכתוב (משלי כח)^א לחונן דלים יקבצנו כמו שפרש"י על פי מדרש תנחומא פרשת משפטים יד, ע"ש [מ"א] שמלכי העכו"ם נוטלין ממונו של המלוה בריבית לצרכי המדינה ובתוכם דלת העם. משמע שזכות הצדקה אפילו כזו/כז^ב שאין בהכוונה לחונן דל אלא רק נגרם על ידה חיות לאיזה עני הגון בכלל בני המדינה, גם היא גורמת שתתקיים מחשבת כפירתם אצל הצדיק אע"פ שמחריש

^א כמבואר בב"ק צג. כנ"ל

^ב עיין יומא כב: ששאל המלך נענש כיון שמחל על כבודו, (שמואל-א י' כז) וגם אח"כ (שם יא יב) לא הניח לאחרים להעניש את המבוים אותו. ועי"ש שממנו למדו שכל ת"ח שאינו נוקם ונוטר כנחש אינו ת"ח, והקשו דהוא לאו דלא תקום ולא תטור, ותרצו הווא בממון כתיב, ושוב הקשו מהנעלבין ואינם עולבין, ותרצו לעולם דנקיט בליביה, דהיינו כיון שהוא בזיון התורה לכן אע"פ שבעצמו לא ינקום אבל לא ימחה באחר הבא לנקום נקמתו. ושוב הקשו מהמעביר על מדותיו, ותרצו שהכוונה אחרי שמפייסים אותו, אז יעביר על מדותיו ויתייפס.

^ג כתיב גם ענוש לצדיק לא טוב עיין שבת קמט: שלומדת מפסוק זה שכל מי שחבירו נענש על ידו אין מכניסים אותו במחיצתו של הקב"ה בעוה"ב.

^ד אפילו חבירו מלבין פניו ברבים ועיין שיש"ק ח"ו אות רלא - ה"ה אומר רבי לוי יצחק זצ"ל ב"מה שאמרו רז"ל (סנהדרין צט. קז). "המביש פני חברו ברבים אין לו חלק לעולם הבא", אף שזהו בודאי האמת כמאמרם זכרונם לברכה שאבד אדם זה עולמו. ואם כן לכאורה ה"ה אפשר לחשב שטוב שהמתביש יחזיר להמביש מנה אחת אפים וירדפו, כדי להצילו מרדת שחת שלא יאבד עולמו חס ושלום בזה שביישו. אף על פי כן צריך האדם המתביש לחריש ולשתק על אף שזה המביש אבד עולמו, ובשתיקתו זו ששותק זוכה הוא לתשובה שלמה בבחינת עולם הבא כמבאר בתורה ו'. שהוא בחינת עולם הבא של חברו שאבדו ואינו אחראי לעולם הבא באפן כזה.

^ה בתורה- המדומה

^ו צ"ע אולי הכוונה שזכות המצוה או מלאך הנברא ממנה הוא בחי' ניצוץ קדוש המחיה את הרע שבמחשבתם ונותן לו קיום.

^ז וצ"ע מתי הם מחרישים ואיך יתכן שחולקים ומחרישים. ואולי המחלוקת היא בבזיון שקט כגון שלא נותנין לו הכבוד הראוי או באיזה תנועת ביטול, ויותר נראה שממש רודף את הצדיק כגון שירוד לפרנסתו או מסית נגדו או בעין הרע.

^ח בבא בתרא ט. וא"ר אלעזר בזמן שבהמ"ק קיים אדם שוקל שקלו ומתכפר לו עכשיו שאין בהמ"ק קיים אם עושין צדקה מוטב ואם לאו באין עובדי כוכבים ונוטלין בזרוע ואעפ"כ נחשב להן לצדקה שנא' ונוגשין צדקה.

^ט כמבואר בתורה כה אות ד' ותורה ד' תנינא אות י'

^י בבא בתרא דף ד. א"ל (הורדוס לבבא בן בוטא) אנא הוא אי הואי ידענא דזהרי רבנן כולי האי לא הוה קטילנא להו, השתא מאי תקנתיה דההוא גברא? א"ל הוא כבה אורו של עולם דכתיב כי נר מצוה ותורה אור ילך ויעסוק באורו של עולם דכתיב ונהרו אליו כל הגוים איכא דאמרי הכי א"ל הוא סימא עינו של עולם דכתיב והיה אם מעיני העדה ילך ויתעסק בעינו של עולם דכתיב הנני מחלל את מקדשי גאון עוזכם מחמד עיניכם. ואיתא שם - אמרי מי שלא ראה בנין הורדוס לא ראה בנין נאה (מימיו)

ושם - והאמר רב יהודה אמר רב ואיתימא ר' יהושע בן לוי מפני מה נענש דניאל מפני שהשיא עצה לנבוכדנצר שנאמר להן מלכא מלכי ישפר עלך וחסאיך בצדקה פרוק ועויתך במיחן עניין הן תהוי ארכא לשלותך וגו' וכתיב כולא מטא על נבוכדנצר מלכא (כל החלום של פורענות בא עליה) וכתיב ולקצת ירחין תרי עשר וגו' (בשביל עצתו של דניאל תלה לו שנים עשר חודש)

^{יא} משלי פרק כח (ח) מרבה הונו בנשך ותרבית לחונן דלים יקבצנו:

פרש"י - (ח) מרבה הונו בנשך ותרבית לחונן דלים - הרשות שומעין עליו שהוא מתעשר בלא משפט ונוטלין ממונו ובזיון בו גשרים ומתקנין בו הדרכים וזהו חנינת דלים כך דרשו רבי תנחומא:

^{יב} עפ"י תנחומא משפטים יד ובשמות רבה פרשה לא סוף פסקא יז ופסיקתא דרב כהנא י' עה"פ עשר תעשר אות א' עיין גם ב"ב ד. הורדוס ונבוכדנצר

^{יג} דהיינו שמשתמא כל כוונתם לכבוד עצמם וכדי שהעם יבחר בו לעתיד שזה גרע יותר מכל צדקה שנותנים שגם על המשובחת ביותר אצלם אמרו חז"ל חסד לאומים חטאת וכל כוונתם לצורך עצמם. ואינו דומה לישראל הנותן לצורך עצמו כמבואר בגמ' ר"ה. אבל מצינו צדקה שלא מדעתו ונחשבת צדקה עיין מדרש שמואל על אבות (פ"ג כב) ואמר שנפרעין מן האדם מדעתו ושלא מדעתו כלומר בין אם אותם המצות והמעשים טובים עשאו האדם מדעתו או שעשאו שלא מדעתו כלומר בהיסח הדעת. והמשל נפל לו לאדם מכיסו פרוטה ומצא אותה עני מעלין עליו כאלו הוא זן אותו העני אפי' שהיה הדבר שלא מדעתו:

ומוסר המלחמה לה'. ובלק"ה שבועות ב' לה"מ מכנה מוהרנ"ת את הצדקות של הרשעים בשם צדקות רעות/מ"ו שמגבירין את המחלוקת ועי"ז מתגברים המחשבות רעות של כפירות. ועיין בגמרא ב"ב י"ז/מ"ו על הפסוק חסד לאומים חטאת ובפירוש רבי נחוניא בן הקנה שאותו שבחו ביותר שלגויים אין כלל מצוות צדקה אלא נתינתם אין לה שם חסד כלל/מ"ו אלא נחשבת רק חטאת. ועיין לקמן שכיון שהצדקות שלהם רעות לכן הן עומדות רחוק מהם :

בסוף התורה יתבאר שהצדקה שלהם לא מועילה אלא לחזק את השתיקה שלהם, שתוכל להתגבר על השתיקה של הצדיק הנרדף, אבל בלא שתיקה אין ערך לצדקה כלל. וצ"ע עצם העניין הזה כיצד מועיל הצדקה של רודף מחריש שנתקיים הכפירה אצל הנרדף אע"פ שמחריש ומוסר המלחמה לה? מבואר שהצדקה שלהם אע"פ שיש בה נתינה לעני לא עושה אויר נח וזך המבואר בתורה יז, אלא אדרבה מקיימת מחשבות של כפירה שנאה ומחלוקת. ואולי אדרבה הצדקה של בעל מחלוקת וכ"ש גוי היא רע גמור שעושה אויר עבור של שנאה, ועיין בגמ' ב"ב י' הנ"ל בסוף סוגיית חסד לאומים חטאת שהחסד של גוי הוא רק חטאת. ולכן מקיים את המחשבות כפירה, וכן מבואר בלק"ה/מ"ו. אבל דווקא כשהרודף מחריש כפי שיתבאר בסוף התורה.

מ"ג לק"ה שבועות הלכה ב' אות לד – אמונה תלויה באמת בבחינת צדק כד אתחברת באמת אתעבדת אמונה וכנ"ל. כי עקר שלמות הצדקה היא האמת והאמונה וכנ"ל: (שם אות לה) וזה שמבאר בסמ"ק רנא על פסוק וצדקה תהיה לנו, שהאיש אמת מושף לעצמו כל הצדקות, כי הצדקה נמשכת לאמת וכו', עין שם היטב מה שמבאר שם שעל ידי צדקות רעות מגבירין המחלוקת חס ושלום, ומתגברין מחשבות רעות של כפירות, עין שם. כי עקר הצדקה הוא בשביל שלום, כמו שאמרו רבותינו זכרונם לברכה, מרבה צדקה מרבה שלום. ועקר השלום הוא אמת, כמו שכתוב, האמת והשלום אהבו.

מ"ד וכן מבואר בתיקוני זהר דף כב. ואינון ערב רב, דכל חסד דעבדין לגרמייהו עבדין:

מ"ה בבבא בתרא דף י': תניא אמר להן רבן יוחנן בן זכאי לתלמידיו בני מהו שאמר הכתוב (משלי יד–לד) צדקה תרומם גוי וחסד לאומים חטאת. נענה רבי אליעזר ואמר צדקה תרומם גוי אלו ישראל דכתיב (שמואל ב ז–כג) ומי כעמך ישראל גוי אחד בארץ וחסד לאומים חטאת כל צדקה וחסד שאומות עובדי כוכבים עושין חטא הוא להן שאינם עושין אלא להתגדל בו כמו שנאמר (עזרא ו–יז) די להוון מהקרבין ניהוחין לאלהה שמיא ומצליין לחיי מלכא ובנוהי. ודעביד הכי לאו צדקה גמורה היא? והתניא האומר סלע זה לצדקה בשביל שיחיו בני ובשביל שאזכה לעולם הבא הרי זה צדיק גמור, לא קשיא כאן בישראל, כאן בעובד כוכבים. נענה רבי יהושע ואמר צדקה תרומם גוי אלו ישראל דכתיב ומי כעמך ישראל גוי אחד וחסד לאומים חטאת הוא להן שאין עושין אלא כדי שתמשך מלכותן שנאמר (דניאל ד–כד) להן מלכא מלכי ישפר עליך וחסך בצדקה פרוק ועיתך במיחן עניין הן תהוי ארכא לשלותיך וגו'. נענה רבן גמליאל ואמר צדקה תרומם גוי אלו ישראל דכתיב ומי כעמך ישראל (וגו') וחסד לאומים חטאת כל צדקה וחסד שעב"ם עושין חטא הוא להן שאין עושין אלא להתיהר בו, וכל המתיהר נופל בגיהנם שנאמר (משלי כא–כד) זדי יהיר לץ שמו עושה בעברת ודון ואין עברה אלא גיהנם שנאמר (צפניה א–טו) יום עברה היום ההוא. אמר רבן גמליאל עדיין אנו צריכין למודעי. רבי אליעזר המודעי אומר צדקה תרומם גוי אלו ישראל דכתיב ומי כעמך ישראל גוי אחד וחסד לאומים חטאת כל צדקה וחסד שעב"ם עושין חטא הוא להן שאין עושין אלא לחרף אותנו בו שנאמר (ירמיה מ–ג) ויבא ויעש ה' כאשר דבר כי חטאתם לה' ולא שמעתם בקולו והיה לכם הדבר הזה. נענה רבי נחוניא בן הקנה ואמר צדקה תרומם גוי וחסד לישראל ולאומים חטאת, אמר להם רבן יוחנן בן זכאי לתלמידיו נראין דברי רבי נחוניא בן הקנה מדברי ומדבריכם לפי שהוא נותן צדקה וחסד לישראל ולעב"ם חטאת. מכלל דהוא נמי אמר, מאי היא דתניא אמר להם רבן יוחנן בן זכאי בשם שהחטאת מכפרת על ישראל כך צדקה מכפרת על אומות העולם :

בפשטות כונת רבי נחוניא בן הקנה שלגויים אין כלל זכות צדקה, אבל הן יהוידע פירש שישראל נקראים בנין לה' והגויים נקראים עבדים ומשל לאדון שבעס על עבדו ובא אחר והאכילו שהמלך כועס.

מ"ו עיין שם מוהרש"א לפי שהוא נותן צדקה וחסד לישראל כו'. יראה דצדקה וחסד הם ב' מדות קרובים לענין א' אלא שזה בממון וזה בגופו ולתנאי דלעיל צ"ל דנקט קרא צדקה לגבי ישראל לרבותא דאפי' הצדקה שהיא פחותה מגמ"ח כדאמרין בסוכה דמרום אותם ונקט קרא חסד במקום צדקה בעכו"ם דאפי' חסד שהיא גדולה שבמדות חטאת היא להם ולדברי ריב"ז נמי צדקה וחסד קאי כולה על עכו"ם ולזה אמר ריב"ז נראין דברי רבי נחוניא בן הקנה שהוא נותן צדקה וחסד לישראל שהוא אחד מן הסימנים שיש באומה הישראלית כדאמרין פרק הערל אבל אין בהם בעכו"ם מדת חסד כלל ולכך לא קאי חסד אלאומים כמו שדרשו כל הני תנאי לעיל אלא כרבי נחוניא דקאי חסד על ישראל:

מ"ז לק"ה שבועות הלכה ב' אות לד – אכל העקר תלוי באמת בשכונתו אל האמת לאמתו ולעשות רצונו יתברך לא בשביל כבוד וגסות להתייחר ולהתגדל ולרדף ולחרף את העניים הכשרים על ידי זה. כמו שמצוי עבשו שנותנין רק לחשובי וגדולי המדינה כדי שיקבלו כבוד ויקר על ידי זה, או שנותנים רק למי שנכבדים תחתיהם ועושים כמעשיהם אפלו אם הם אינם הגונים כלל או רשעים גמורים ולאנשים הכשרים והגונים שאינם חונפים אותם ואינם הולכים בדרכיהם אשר לא טובים לא די שאין נותנים להם, אף גם הם רודפים אותם ומשתדלים לקפח פרנסתם ולבלעם חיים חס ושלום. לולא ה' המציל עני מחוק ממונו וכו'. וצדקה כזו בודאי אינה כלום ולא די שאינם מתקנים על ידי צדקה כזו אף גם הם מקלקלים הרבה ונחשבת לחטא, כמו שאמרו רבותינו זכרונם לברכה על פסוק, צדקה תרומם גוי וחסד לאומים חטאת. מחמת שנותנים רק להתגדל ולחרף וכו', כי על ידי צדקה כזו הם מגבירים השקר ביותר חס ושלום, על ידי שהם מחזיקים בממונם את השקר, כי עקר אחיזת השקר בהממון כנ"ל ועל פן שם מצויים השקרים ביותר. ועל פן מצויים הרבה טעויות מאד בנותני הצדקה, כמו שאמרו רבותינו זכרונם לברכה שהי' קר וחסד אלקים וכו', כי אינם מצויים לזכות עם מהגונים, עין שם בפרוש רש"י. על פן צריכין להתפלל הרבה לפני ה' יתברך לזכות לקיים מצות צדקה כראוי שיזדה לתן להגון באמת. והכל תלוי בהאמת שבלבו שמי שפונתו רצויה לשמים באמת יזכרו ה' יתברך שיתן לעניים הגונים ויתקן על ידי הצדקה הרבה שיכניע השקר לגבי האמת שהיה התקון נעשה

ודע שאיש אמת, דהיינו שעושה מצות בשלימות ובכל הדיקדוקים בינו לבין קונו כמו שמדקדק לעשות המצוה בפני בני אדם, (מ"ח) שזה בחי' אמת, (מ"ט) שהכל אחד אצלו, בין כשעושה מצוה לפני ה', ובין כשעושה בפני בני אדם. זה האיש האמת, יש לו כח להמשיך¹ לעצמו כל הצדקות. כי אלו הצדקות הנ"ל שהם עושין, היא עומדת רחוקה מהם ואינה אצלם. וטעם שהיא רחוקה מהם כי דרך הצדקה למשוך עצמה לאמת, ומחמת שהם רחוקי' מאמת, הצדקה רחוקה מהם, ואעפ"כ מועילה שתתקיים מחשבת כפירתם אצל הצדיק בתנאי שגם הם מחרישים כפי שיתבאר לקמן.

ביותר על ידי צדקה פראוי וכנ"ל. אבל מי שאין פונתו לתן כי אם בשביל עצמו וכבודו, ובפרט פשהוא בעל מחלוקת וחולק על הכשרים האמתיים אינו מכשילו ה' יתברך בעניינם שאינם מהגנים כדי שיאבד עולמו על ידם, כמו שכתוב, בעת אפר עשה בהם. ודרשו רבותינו זכרונם לברכה, הכשילם בעניינם שאינם מהגנים, שזה נאמר על החולקים על ירמיה הנביא שהוא היה או הצדיק האמת שבדור. (וזה שמבאר בהתורה "אית לן בירא", שעקר חשיבות הצדקה הוא על ידי אמונה, כמו שכתוב, והאמן בה' ויחשבה לו צדקה). כי אמונה תלויה באמת בבחינת צדק כד אתחברת באמת אתעבדת אמונה וכנ"ל. כי עקר שלמות הצדקה היא האמת והאמונה וכנ"ל: (אות לה) וזה שמבאר בסימן רנא על פסוק וצדקה תהיה לנו, שהאיש אמת מושיף לעצמו כל הצדקות, כי הצדקה נמשכת לאמת וכו', עין שם היטב מה שמבאר שם שעל ידי צדקות רעות מגבירין המחלוקת חס ושלום, ומתגברין מחשבות רעות של כפירות, עין שם. כי עקר הצדקה הוא בשביל שלום, כמו שאמרו רבותינו זכרונם לברכה, מרבה צדקה מרבה שלום. ועקר השלום הוא אמת, כמו שכתוב, האמת והשלום אהבו.

^{מ"ח} עיין כעין זה בתורה סו אות ג' – ועקר האמת הוא, כשאין האדם נצרך לבריות. כי כיון שנצרך האדם לבריות, משתנה פניו בכרום, לכמה גונין (ברכות ו). כי מי שהוא נצרך לבריות, קשה לו מאד להתפלל ברבים, וטוב ונוח לו להתפלל ביחיד. כי ברבים נופלין עליו פניות גדולות ושקרים, שעושה הנדעות ושקרים בתפלתו בשביל בני אדם, מאחר שהוא נצרך להם. ואפלו מי שאין נצרך לבריות בשביל פרנסה, כי מתפרנס משלו, אף על פי כן יש שהוא נצרך לבריות, בשביל כבוד, או בשביל דבר אחר, דהיינו שיש לו תאוה של כבוד וחשיבות וכיוצא. נמצא שהוא נצרך לבריות, שהוא צריך לכבוד וחשיבות שלהם. ואי פשהוא נצרך לבריות באיזה בחינה, יוכל לפל בשקר גדול בתפלתו, דהיינו לעשות הנדעות בשקר בשביל בני אדם כנ"ל: ויש מי שהוא איש כשר קצת, וירא את ה' במקצת, ומתבייש בעיניו לעשות שקר מגנה בתפלתו בשביל אחרים, ומתכוון להתפלל באמת. אבל האמת הוא הרבה מאד יותר מדי, וגם זה אינו אמת, כי לא נמצא הרבה אמת. כי האמת הוא רק אחד, כמו שמוצא במקום אחר (לעיל בהתורה אמר רבי עקיבא בסימן נ"א). דהיינו מחמת שהוא בוש בעיני עצמו להתפלל בשקר גמור כנ"ל, על כן הוא רוצה לכסות על השקר, ולהלביש השקר באמת. דהיינו למשל, שחפץ לעשות איזהו הנדעה או המחאת פה בשביל אחר, אבל הוא מתבייש בזה שיעשה שקר בתפלתו בשביל בני אדם, על כן הוא גונב דעת עצמו, ומסבב לו היצר הרע סבובים במחשבתו, עד שנתגלגל הדבר במחשבתו שהוא צריך באמת לעשות הנדעה זו בתפלתו, או להכות פה אל פה, דהיינו שמוצא לעצמו איזה אמת שהוא צריך לעשות אותה התנדעה בשביל אותו האמת. נמצא שהוא מכסה השקר באמת, נמצא שיש לו הרבה אמת יותר מדי: פי העקר האמת אינו רק אחד, דהיינו להתפלל באמת לאמתו בשביל השם יתברך לבדו. אבל זה האמת של שקר הוא הרבה מאד, כי יש בזה כמה גונין, וכמה מיני אמת שמוצא לעצמו לחפות על השקר. וזהו כיון שנצרך האדם לבריות, שאו נופלים עליו פניות ושקרים כנ"ל, אינו משתנה פניו לכמה גונין. פניו, זה בחינת האמת, שהוא בחינת פנים, בחינת (תהלים כ"ד): "מבקשי פניך יעקב סלה", בחינת (מ"ה ז): "תתן אמת ליעקב". דהיינו שהאמת שלו, שהוא בחינת פנים, נשתנה לכמה גונין, דהיינו שיש לו כמה מיני אמת, שמלביש בו השקר. דהיינו שמוצא לעצמו אמת, שפונתו בשביל פה, או בשביל פה, נמצא שנשתנה הפנים שהוא אמת, לכמה גונין, כי העקר האמת אינו אלא אחד כנ"ל: וזה פרוש (תהלים קמ"ו): "אהללה ה' בחיי", היינו כשאין נצרך לבריות. וזה בחיני, בחיני דיקא, היינו שאני חי מחיים שלי, שאינו נצרך לחיות שום אדם. פי הנצרך לבריות חיינו אינם חיים (ביצה ל"ב), היינו שאינם חיים שלו, כי הוא חי מאחרים. אבל כשאני נצרך לבריות, ואני חי חיים שלי, איני אוכל להללו ולהתפלל לפניו באמת כנ"ל, וזהו: "אהללה ה' בחיי" דיקא כנ"ל: וזהו (שם): כיון שנצרך האדם לבריות עולם חשך בעדו וכו' (עין למטה):כי הפנים שהוא בחינת האמת של השם יתברך, אינו יכול לסבל את הרשעים. וכשתגלה בחינת הפנים, דהיינו האמת, אינו הוא מפלת הרשעים כנ"ל. ועל ידי זה יהיה מפלתם לעתיד, כי אז יתגלה האמת כנ"ל: ועל כן כשזוכין לאמת בעולם הזה כנ"ל, על ידי זה נתגלה בחינת הפנים כנ"ל. ואיני ממשיכין בחינת עולם הבא בתוך העולם הזה, ואינו נעשה מפלתם על ידי האמת גם בעולם הזה, כמו שיהיה בעולם הבא כנ"ל:

^{ט"ט} עיין מעשה מז' בעטלערס יום שלישי מה שסיפר הכבד פה שמקבץ חסדים של אמת ונותן לאיש חסד ואמת ועל ידו מתהווה הזמן – וז"ל – ויש לי הסכמה על זה מאותו האיש גדול הנקרא "איש חסד האמת". (דער גרוסיר מאן דער אמתיר איש חסד. בזה הלשון ספר רבנו זכרוננו לברכה) ויש בזה מעשה שלמה: כי זה האיש חסד האמת הוא באמת איש גדול מאד. והוא (היינו זה הכבד פה) הולך ומקבץ כל החסדים של אמת, ומביא אותם אל זה האיש חסד האמת. ועקר התהוות הזמן (כי הזמן בעצמו הוא נברא) הוא על ידי החסדים של אמת. וזה הכבד פה הוא הולך ומקבץ כל החסדים של אמת, ומביא אותם אל זה האיש חסד האמת כנ"ל: וזה המעין אין לו זמן, כי זה המעין אינו בתוך הזמן כלל. אך עקר הזמן של המעין, הוא רק מה שהלב נותן לו במתנה יום אחד. וכשמגיע היום להיות נגמר ונפסק, ואינו כשיוגמר היום לא יהיה זמן להמעין ויסתלק, חס ושלום, ואינו יסתלק הלב, חס ושלום, כנ"ל ויתבטל כל העולם, חס ושלום, כנ"ל. ואינו, סמוך לגמר היום, אזי מתחילים לטול רשות זה מזה (שקורין גיזענין) ומתחילין לומר חידות וישרים (שקורין לידער) נפלאים זה לזה. (באהבה רבה והשתוקקות גדול מאד מאד). וזה האיש חסד האמת הנ"ל יש לו השגחה על זה. וכשמגיע היום בסופו ממש להיות נגמר ונפסק, אזי זה האיש חסד האמת הוא נותן במתנה יום אחד להלב הנ"ל, והלב נותן היום להמעין. ואינו שוב יש זמן להמעין. עכ"ל.

וצ"ע לפי המבואר אצלינו הצדקה היתה צריכה להימשך אל האיש אמת מעצמה, ומדוע צריך שהכבד פה יקבץ אותה ויביא לאיש אמת? ונראה שדווקא צדקות של רשע כיון שהוא רחוקות ממנו, לכן נמשכות לאיש אמת אבל צדקות של כשרים, הן דבוקות בהם ולא נמשכות לאיש אמת.

^י בלשון התורה נראה שתירה שכאן מבואר שהאיש אמת מושך את הצדקה ובהמשך משמע שהיא נמשכת מעצמה אל האמת, ונראה שבאמת היא נמשכת לאמת, אבל נקרא שאיש האמת מושך, מצד שהאמת שבו מושכת את הצדקה.

וזה האיש אמת מושך לעצמו כל הצדקות, כי הצדקה נמשכת רק אחר האמת נ"י: הביאור בזה עיין לק"ה שבועות ב' לה/כ"ב שמוהר"ן מבאר שעיקר הצדקה היא בשביל שלום. ועיקר השלום הוא אמת. ועקר השלום הוא כשהשקר נכנע ומתבטל לגבי האמת, וזה זוכין על ידי צדקה באמת, שעל ידי זה מכניעין שמאל לגבי ימין. ועל כן מרבה צדקה מרבה שלום, וזה עקר מעלת הצדקה, כי שלום ואמת הם בחינה אחת וכנ"ל. אבל בשנותן בשביל כבוד עצמו להתייהר ולחרף, הוא מגביר המחלקת ביותר על ידי הצדקה הרעה שלו, ומתגברים המחשבות של כפירות חס ושלום. ועקר התיקון על ידי האיש אמת שיש לו כח למשך לעצמו כל הצדקות בבחינת וצדקה תהיה לנו. (עיין לעיל בקושיות אות יג בעניין ביאור הר"י שינפלד שהצדקה נמשכת לאיש אמת כי אין לה עליה אלא על ידו)

וזה בחי' (ישעי' נט/כ"ג) וצדקה מרחוק תעמודי, כי כשלה ברחוב אמת, היינו שהצדקה עומדת מרחוק, זה מחמת, שנכשל ברחוב אמת, כי מחמת שאין אמת, ע"כ הצדקה רחוקה מהם כנ"ל: ונ"ל כוונת רבנו לומר שכיון שהיא רחוקה מהם לכן היא נמשכת לאיש אמת. אבל עד שנמשכת יש בכוחה לקיים את מחשבת הכפירות אע"פ שהיא רחוקה מהם וכנ"ל. וכנ"ל שאולי הכוונה שהיא נמשכת מהרודף דווקא לאותו איש אמת שהוא הנרדף.

⁸² בדפ"ר-ו כ"ו

⁸² לק"ה שבועות ב' אות לה – וזה שמבאר בסימן רנא על פסוק וצדקה תהיה לנו, שהאיש אמת מושך לעצמו כל הצדקות, כי הצדקה נמשכת לאמת וכו', עיין שם היטב מה שמבאר שם שעל ידי צדקות רעות מגבירין המחלקת חס ושלום, ומתגברין מחשבות רעות של כפירות, עיין שם. כי עקר הצדקה הוא בשביל שלום, כמו שאמרנו רבותינו זכרונם לברכה, מרבה צדקה מרבה שלום. ועקר השלום הוא אמת, כמו שפתוב, האמת והשלום אהבו. כי בודאי כל זמן שאין השקר נכנע אל האמת אין זה שלום כלל, כי בודאי ה' יתברך שהוא עצם האמת ידו על העליונה תמיד וסוף כל סוף יגמר הכל כרצונו, כי אתה מרום לעולם ה', וכמו שפרש רש"י, לעולם ידך על העליונה. ואפלו עתה בתקף מרירות הגלות שהשקר מתגבר כל כך כל כך מכל הצדדים והאמת נשלף ארצה ונעשה האמת עדרים עדרים וכל אחד אומר שאצלו האמת, אף על פי כן עצם נקדת האמת מתקיים בנפלאותיו ונוראותיו העצומים. ובכל יום עומדים על נקדת האמת להעלימה ולסלקה חס ושלום, והקדוש ברוך הוא מצילה מידם. וכמו שפתוב, מקלות מים רבים אדירים משברי ים. שהם הסבובים והבלבולים וההטעאות שמשם מתגברים הקולות והחרופים של העבו"ם והרשעים ושל כל פעלי המחלקת וכו'. ומכלם אדיר במרום ה', וכמו שפתוב, ימין ה' רוממה וכו'. וכמו שאמר אדוננו מורנו ורבנו זכרוננו לברכה בלשון אשכנז בזה הלשון, גאט פירט תמיד אויס, ה' יתברך גומר תמיד (חיי מוהר"ן סימן קפח). ועל כן כשרוצין לעשות שלום בין החולקים באופן שהאמת יכניע עצמו לגבי השקר חס ושלום, אין זה שלום כלל כי אם חפפה ושקר. כי האמת אינו יכול להתבטל נגד השקר בשום אופן, כי שפת אמת תכון לעד וכו' (משלי יב יט) וקשטא קאי (שבת קד.). ועיין מזה עוד במקום אחר (לק"ה שבת ו' ח). ועקר השלום הוא פשהשקר נכנע ומתבטל לגבי האמת וזה זוכין על ידי צדקה באמת שעל ידי זה מכניעין שמאל לגבי ימין וכנ"ל. ועל כן מרבה צדקה מרבה שלום וזה עקר מעלת הצדקה, כי שלום ואמת הם בחינה אחת וכנ"ל. אבל בשנותן בשביל כבוד עצמו להתייהר ולחרף הוא מגביר המחלקת ביותר על ידי הצדקה הרעה שלו ומתגברים המחשבות של כפירות חס ושלום. ועקר התיקון על ידי האיש אמת שיש לו כח למשך לעצמו כל הצדקות בבחינת וצדקה תהיה לנו, כמו שמבאר שם בסימן ורנא הנ"ל, עיין שם:

⁸³ ישעיה פרק נט (יב) כי רבו פשעינו נגדך וחסאותינו ענתה בנו כי פשעינו אתנו ועונותינו ידענום: (יג) פשע וכחש ביהוה ונסוג מאחר אלהינו דבר עשק וסרה הרו והגו מלב דברי שקר: (יד) והסג אחור משפט וצדקה מרחוק תעמד כי כשלה ברחוב אמת ונכחה לא תוכל לבוא:

רש"י (יד) והוסג אחור משפט – נקמתנו מאויבינו שהיא תלויה בהקב"ה וצדקתו עומדת מרחוק למה כי כשלה אמת ברחובותינו וכיון שהאמת כשלה מארץ אף משמי' אין הצדק והמשפט באין:

⁸³ בדפ"ר ומתולדות תעמוד, בתולדות תעמיד (בתקפא גיטין ו' סחוק ובברגר נשאר נקודה ונראה תעמיד)

וז"ש (דברים ו')^א וצדקה תהיה לנו כי נשמור לעשות את כל המצוה

הזאת לפני ה' אלקינו כאשר צונו. פסוק זה התקשו המפרשים לבארו דלא מובן מדוע עשיית המצוות היא צדקה¹ ולפי ביאור רבנו הפירוש שע"י קיום המצוות במדת אמת אזי הצדקה נשארת אצלנו, היינו כשיהיה לנו בחינות אמת, דהיינו לשמור לעשות כל המצוות לפני ה' לבדו, בכל הדיקדוקים, כמו שעושה בפני בני אדם, שזה בחי' אמת כנ"ל.

וזה כי נשמור לעשות את כל המצוה הזאת לפני ה' אלקינו כאשר צונו וכו', לפני ה' אלקינו דייקא, היינו שנשמור לעשות כל המצוות לפני ה' לבד, בינינו לבין קונינו, בכל הדיקדוקים והפרטים. וכמבואר בתחילת השלחן ערוך – שויתי ה' לנגדי תמיד (תהילים טז, ח), הוא כלל גדול בתורה ובמעלות הצדיקים אשר הולכים לפני האלהים, כי (מי שהוא לא איש אמת) אין ישיבתו ותנועותיו ועסקיו והוא לבדו בביתו, כישיבתו ותנועותיו ועסקיו והוא לפני מלך גדול, ולא דבורו והרחבת פיו כרצונו והוא עם אנשי ביתו וקרוביו, כדבורו במושב המלך. (אבל איש אמת הוא זה) שישים אל לבו שהמלך הגדול הקב"ה, אשר מלא כל הארץ כבודו, עומד עליו ורואה במעשיו, כמו שנאמר: אם יסתר איש במסתרים ואני לא אראנו נאם ה' (ירמיה כג, כד). מיד יגיע אליו היראה וההכנעה בפחד השי"ת ובושתו ממנו תמיד (מורה נבוכים ח"ג פ' נ"ב), ולא יתבייש מפני בני אדם המלעיגים עליו בעבודת השי"ת. גם בהצנע לכת ובשכבו על משכבו ידע לפני מי הוא שוכב.

וזהו כאשר צונו, היינו בכל הדיקדוקים כאשר צונו השי"ת, היינו בחי' אמת הנ"ל, שגם כשעושה המצוה לפני השם יתברך לבד, הוא מדקדק בכל הדיקדוקים וכו' כנ"ל.

ואז יוצדקה תהיה לנו, לנו דייקא, היינו שנמשיך לעצמינו כל הצדקות הרעות של הרשעים, כי דרך הצדקה למשוך לאמת כנ"ל דווקא צדקה של רשעים שכיון שאין בה אמת היא רחוקה מהם לכן נמשכת לאיש אמת כנ"ל:

נמצא כשזה האיש אמת מושך לעצמו הצדקות, אזי אין להם לרשעים כח הצדקה, ואין כח במחשבתם של כפירה להתקיים אצל הצדיק כנ"ל כי רק מכח הצדקה היא מתקיימת אצלו, (כשגם הוא מחריש כפי שיתבאר לקמן):

עתה יבאר שהצדקה נמשכת לאיש אמת כיון שצדקה היא בחי' אחד ואמת היא בחי' אחד (ומצא מין את מינו ונמשך אליו) וכבר נתבאר לעיל שאע"פ שהצדקה שלהם בלא אמת ולא לשם שמים ועל כן היא רחוקה מהם אע"פ"כ יש לה כח לקיים מחשבת כפירה בלב הצדיק. ורק כשהצדקה שלהם נמשכת אל האיש אמת אזי אין לה הכח הזה.

ותחילה מבאר שהאמת המחלטת היא בחי' אחד כי היא בחי' הקב"ה שהוא אחד פשוט שאין עוד מלבדו שום מציאות. ואח"כ מבאר שגם אמת של עוה"ז היא בחי' אחד ומבאר על פי ביאורו בתורה נא. ומבאר שגם הקב"ה וישראל והתורה הם בחי' אחד. ואח"כ מבאר שהצדקה היא אחד כי מצד עצמה היא כח אחד פשוט כמו השמש, וכל הפעולות המשוונות שנעשות על ידה, הן מצד המקבלים.

וצ"ע אמנם כל הבחי' הנ"ל הן בחי' אחד, אבל לא כולם מאותה סיבה, ורק על הצדקה שנמשכת לאמת אומר שזה כיון שהן בחי' אחד. ולא מבואר אם גם להפך שאמת נמשך לבעל צדקה, ושצדקה ואמת נמשך לכלל ישראל, והתורה והקב"ה נמשל לאיש אמת ולבעל צדקה.

ומזה שצדקה נמשכת לאמת, כי צדקה הוא בחי' אמת (ה"ו) כי שתיהן בחינת אחד, כי אמת הוא אחד, כי אחד הוא רק אחד, וכלשון ספר היצירה על הקב"ה שחותמו אמת, שהוא אדון יחיד ואין

^א דברים פרק ו' (כד) ויצינו הנה לעשות את כל החקים האלה ליראה את הנה אלהינו לטוב לנו כל הימים לחייתנו כהיום הזה: (כה) וצדקה תהיה לנו כי נשמר לעשות את כל המצוה הזאת לפני הנה אלהינו כאשר צונו: אור החיים פירש שעבודה מיראה היא חובה אבל עבודה מאהבה היא צדקה ע"ש.

² בדפ"ר - ולנו תורה צדקה (ובתקפא תיקן כמ"ש בפסוק)

³ כמבואר באור החיים על הפסוק הזה.

⁷ בדפ"ר - אזי ולנו תהיה צדקה, ובתקפא תיקן ללשון הפסוק, בתקפא ו' של וצדקה לא ברור אם הוא אות גדולה או קטנה בתורלד ותורלו עשו אותו אות גדולה.

⁸ עיין זוהר אמור דף פט ע"ב צדקה אמת קשט וכו'

¹ זוהר אמור דף פט: - ומפרש שלדקה היא בת"ת, לפי שכלת לדקה לפעמים משמעת במקום אמת, וזה שאמר צדקה הוא כעין אמת, קשוט כמו שאמר יהודה לדקה ממני, ונהורא דכלא ואור של הכל, שהוא שורש האור של כל הו"ק, ונהורא דאנפין, חידו כלא הפנים מאליים ושמחת הכל, שהוא מאיר פניהם של כל הו"ק הפונים אליו, ומשמח את כולם, אבל בשעת היינו כסיפא רחיקו דקשוט הוא מקום הנוטה והתפרה לדינו הקליפות, שהם ממוחקות מן האמת שהוא הת"ת, ומה שכתוב ולנו נושם הפנים, כי מאן

לו שני כי לפני אחד מה אתה סופר [י']¹, ומבאר רבנו ואם יש שני וכו' /ט) אינו אחד וביאר הרמ"ק שהכוונה לאחד שאינו מושג, אבל אחד המושג שייך בו לשון רבים. תחילה ביאר שאמת היא אחד מצד האמת המחלט שהיא הקב"ה שחותמו אמת והוא אחד פשוט מצד שכולל את כל המציאויות כולן ואין עוד מלבדו כלל שום מציאות. ועתה יבאר שגם האמת של עולם הזה היא בחי' אחד, כי לכל דבר יש שם המלמד על מהות הדבר והוא שם אחד אבל אם רוצה לומר שקר יכול לומר על כל דבר שמות רבים. וכן האמת הוא רק אחד, כי כשאומרים על איזה דבר את האמת, א"א-אי אפשר לומר כ"א- כי אם דבר אחד, דהיינו האמת כמו שהוא, אבל שקר אפשר לומר על דבר אחד דברים רבים כמבואר במ"א (לעיל בסו' נא ע"ש מ"ש שם/יא). כי על כלי כסף אי אפשר לומר

¹ דאכסוף מי שחא מצוייש צעונתו, הוא בגין דאמת דאיהו צדקה אחרת מניה לפי שאמת שהוא ה"ת הנקרא לכה נחלק ממנו, רחיקו דאפני נהירין והוא מרוחק מפניס המלכות על כל ה"ת, לכן הוא מצוייש צעונתו מחמת לחיטו כסטרל אחרל. (רמ"ק והר"י ומפ"ס)

² * ספר יצירה [באצטע פ"א] המשך דברי רבינו אינם שם אלא ביאור עצמו ו"ע הראיה מספר הליכה שם הפירוש שפילו אחד לא עיך לכנותו ע"ש פירוש הרמ"ק שם ד"ה שאזון יחיד- לא יכונה האחד כשם אחד אלא מפני שני הבא לחייו וזה לשון חלו.

³ ספר יצירה - נוסח הדפוס - פרק א משנה וז) עשר ספירות בלי מה נעוץ סופן בתחלתן ותחלתן בסופן בשלהבת קשורה בגחלת שאדון יחיד ואין לו שני ולפני אחד מה אתה סופר:

ספר יצירה נוסח הרמ"ק ז"ל פרק א משנה וז) עשר ספירות בלימה מדתן עשר שאין להם סוף, נעוץ סופן בתחלתן ותחלתן בסופן בשלהבת קשורה בגחלת. שאדון יחיד הוא ואין שני לו. ולפני אחד מה אתה סופר:

פירוש הרמ"ק לספר יצירה - פרק ראשון - והעניין כי גם אם נייחס מלת אח"ד באין סוף, מפני שהאחד ישנו במספר ורבים יש כמוהו, ומפאה זו לא יתייחס באין סוף. ולזה אמרו מהמדקדקים לא כאחד המנוי. עוד לא יאמר אדם אחד אם לא יגיעו אל גבוליו והשיג היותו אחד, והאין סוף אינו מושג, לכן נאמר עליו לא כאחד המושג. ועל דרך זה כשנבא לייחס לו מלת נמצא שאינו מיוחס אחד בעצם על דרך החיוב אלא על דרך השלילה. וזהו שאמר יחיד ולא שיתייחס בו מלת אחד או יחיד על דרך החיוב אלא על דרך השלילה דהיינו ואין לו שני. אמנם הכתר יתייחס בשם אחד מפני שהוא נאצל וממנו תחלת הנאצלים והוא אחד מיוחד להם ואחריו חכמה שנית ובינה שלישית וכן עד תומם. אמנם קודם אל הכתר לפני אחד מה אתה סופר, שאין שם מניין כי לא יכונה האחד בשם אחד אלא מפני שני הבא אחריו וזה ראש אליו. ואחר שהאין סוף משולל מן השנוי ומן הפרוד ראוי שגם אל נאצלו לא יכונה שם המורה על הפירוד אלא האחדות הגמור וההשוואה הגמורה, וזה במה שנקשרים זה עם זה ראש בסוף וסוף בראש. ומפני טעם זה הפליגו עוד בעניין זה בזהוה שהורו היות קשר זה אפילו בשני מדות בעניין יסוד ומלכות מלכות ביסוד ויסוד במלכות, ועל דא בשבע המדות חסד במלכות ומלכות בחסד, ויסוד בגבורה וגבורה ביסוד, והוד בת"ת ות"ת בהוד, וכן עד כולם, וכן בששה מדות. וזה פירשו בתיקונים. וגדולה מזו כי אפילו במדה אחד בעצמה יש בה אור ישר ואור חוזר שקושר ראשה בסופה וסופה בראשה, בעניין שהיא מיוחדת בחינתה הדבקה בעילתה בבחינתה הדבקה בעלולה בענין שהם מיוחדות אחדות אחד ועניין אחד בערך מאצילם, ואין להם פירוד ולא ריבוי ולא חיבור קרוב אל מדת מאצילם אחר שהם לבושים אליו ודאי כנודע. והארכנו בספ"ר. ובה נתבארה משנה זו בס"ד:

⁴ צ"ע מאי וכו' הרי זה לא ציטוט אלא לשון רבנו

⁵ מוהר"ת הוסיף בתקפא

⁶ תורה נא - והתהוות השקר, שהוא הרע, שהוא הטמאה, הוא מחמת הרחוק מאחד. כי הרע הוא נגדייות, למשל, כל מה שהוא נגד רצונו של אדם הוא רע. ובאחד אין שייך נגדייות, אלא בלו טוב. וזה שאמרו חכמינו, זכרונם לברכה (פסחים ג): 'ביום ההוא יהיה ה' אחד וכו', שיהיה בלו הטוב והמיטיב, כי באחד אין שייך רע. ועל פן לעתיד לבוא יקום: "שפת אמת תבון לעד" (משלי י"ב). כי יהיה אז בלו אחד, בלו טוב: פי אמת הוא אחד, למשל, על כלי כסף כשאומרים עליו שהוא כלי כסף, הוא האמת אבל כשאומרים עליו שהוא כלי זהב, הוא שקר. נמצא שהאמת הוא אחד, כי אי אפשר לומר אמת רק שהוא כלי כסף לא יותר. אבל השקר הוא הרבה, כי אפשר לומר שהוא כלי זהב, וכלי נחשת וישאר שמות. נמצא שהשקר הוא בבחינת, "בקשו חשבנות רבים" (קהלת ז). ובשביל זה לעתיד לבוא יתבטל הרע, ויתבטל ההתנגדות, ויתבטל הדמעות, כמו שכתוב (ישעיה י"א): "לא ירעו" וכו', הינו בטול הרע. וכתוב (שם): "וגר זאב עם כבש ונמר עם גדי" וכו', הינו בחינת בטול ההתנגדות. וכתוב (שם כ"ה): "ומחה ה' אלקים דמעה מעל כל פנים", הינו בטול הדמעות, שהם בחינת שקר כנ"ל (א). כי אז יהיה ה' אחד וישמו אחד, שהוא בלו טוב, בלו אמת כנ"ל. ועל פן לעתיד לבוא יתבטל הטמאה, כמו שכתוב (זכריה ג'): "ואת רוח הטמאה אעביר מן הארץ". כי אז יהיה בלו אחד, כמו שכתוב (איוב י"ד): "מי יתן טהור מטמא לא אחד". ופרוש שעקר אחיזת הטמאה, הוא מבחינת התרחקות מאחד: כי קדם הבריאה, כשהיה הבריאה בכה, כביכול, קדם שהוציא אל הפעל, היה בלו אחד, וכלו אמת, וכלו טוב, וכלו קדש. אפילו שם טהור לא היה שייך לומר, כי טהור אין שייך אלא בשיש טמאה, כמו שכתוב (יחזקאל ל'): "ויטהרתם מפל טמאותיכם". אבל כשפלו אחד, אין שם בחינת חשבנות רבים, שהוא עקר הרע והטמאה כנ"ל. כי הטהרה הוא בחינת הממצע בין הקדש והטמאה, שעל ידו נתתן הטמאה, כמו שכתוב: "ויטהרתם מפל טמאותיכם". והוא בחינת הטהרה, שהוא ממצע בין שני דברים. וזה אין שייך קדם הבריאה, שאז היה בלו אחד. כי באחד אין שייך בחירה, שהוא בחינת הטהרה: וכשהוציא הקדוש ברוך הוא את הבריאה מן הכח אל הפעל, אזי נתהוה תקף בחינת הטהרה כי כשהוציא מן הכח אל הפעל, היו שני דברים, בחינת האחד והבריאה. ואז שייך בחירה, שהוא בחינת הטהרה. שהוא ממצע בין האחד, כי הוא סמוך לו, ועדין לא הגיע לחשבנות רבים, שהיא הרע והטמאה. אך הוא ראש וסימן על ההשתלשלות, שיוכל להשתלשל יגיע עד שיהיה רע וטמאה. ועל פן כתוב בזהו (בראשית דף מ"ח. ובכמה מקומות): שעקר אחיזת הטמאה, מסטרא דשמאלא. כי הטהרה מרמות שיש טמאה, והוא סימן שישתלשל עד שיהיה טמאה. ועל פן אפשר לזכור ולהעלות הטמאה לטהרה, כי היא בעצמה נשתלשלה מטהרה. כמו שכתוב: "ויטהרתם מפל טמאותיכם". נמצא שעקר אחיזת הטמאה, מבחינת הטהרה, שהוא בחינת הטהרה כנ"ל. ... וכל זה, הינו בחינת שמאל, בחינת טהרה, בחינת הטהרה, שמשם עקר השתלשלות הטמאה, שהוא הרע וההתנגדות, בחינת שקר כנ"ל. כל זה נמשך מבחינת אחר הבריאה, אחר שייצא הבריאה מבחן אל הפעל. שאז היה כביכול שני בחינות, דהיינו האחד והבריאה וכן"ל. נמצא שעקר אחיזת השקר, שהיא הטמאה וכו', הוא מחמת הרחוק מאחד כנ"ל, הינו מבחינת אחר הבריאה וכן"ל:

האמת כ"א אחד, דהיינו שהוא כלי כסף לבד, אבל אם ירצה לומר שקר, יכול לומר הרבה, כי יוכל לומר שהוא כלי זהב או נחושת או שאר שמות. וכן בכל הדברים שבעולם, אי אפשר לומר האמת כ"א דבר אחד כמו שהוא, אבל השקר הוא הרבה כנ"ל. נמצא שאמת הוא אחד, וע"ש-ועיי'ן שם בתורה נא עוד דברים נפלאים מענין האמת שהוא אחד ע"ש שקודם הבריאה הכל בחי' אחד ורק אחר הבריאה נתהווה החשבונות רבים, ועד שבהשתלשלות גם נעשה טומאה ושקר ככל שמתרחק מבחי' אחד שהוא קודם הבריאה).

וע"כ-ועל כן קוב"ה-קודשא בריך הוא ואורייתא וישראל כולא חד כמבואר בזוהר (י"ב/י"ג). כי הש"י אמת, ותורתו אמת, וישראל אמת, וכיון שכולם אמת, הכל אחד. נראה כוונתו למה שביאר בתורה נא שהריבוי הוא השקר שאחר הבריאה אבל האחדות היא בחי' קודם הבריאה. נמצא לפי זה שכיון שהתורה קדמה לעולם ונשמות ישראל עלו במחשבה תחילה הם בחי' קודם הבריאה ומצד זה הם בחי' אחד, נצחי שלא שייך בו שינוי. ומצד זה הם בחי' אמת.

כי באמת אין בו שום ידשנוי, כמ"ש (מלאכי ג')^{טו} אני ה' לא שניתי ואתם בית יעקב לא כליתם,^{טז} כי הש"י אמת וזהו אחד בלי שינוי ח"ו כנ"ל. והשינוי הוא רק אצל המקבלים, כי כפי המקבל כן נתהווה אצלו השינוי, אבל הש"י אין בו שום שינוי ח"ו. וצ"ע לפי הנ"ל צ"ל כך גם התורה וישראל, אין בהם שינוי. ונראה כי מצד שרש התורה שקדמה לתורה היא נצחית ואין בה שום שינוי, וכך גם נשמות ישראל, הן חלק אלוק' שאין בו שינוי. וכל השינוי שבתורה היא כפי טבע הלומדים אחרי שהשליך אמת ארצה אזי בארץ האמת היא כפי המקבלים, בבחי' אלו ואלו דברי אלקים חיים, כיון בשרשן הן דבר אחד כמבואר בתורה נו ששניהם מקבלים מהשמים. כך גם ישראל מצד נשמתם הם אחד ורק מצד החיצוניות הם מתחלקים לקומה של תריג ולס' רבוא, ובעוה"ז לשינויים רבים בבחי' כשם שפרצופיהם שונים כך דעותיהם (תנחומא פנחס י'). ואע"פ שיש שינוי גם למעלה בעולם השכר, אין זה שינוי בשרש נשמות ישראל וא"א להבין זאת בשכל אנוש (כמבואר בסוף תורה נא).

וזוה שאמר שבאמת אין שינוי אלא מצד המקבלים זה בחי' שמש, כי השמש הוא רק כח אחד לבד, והשינוי הוא אצל המקבלים. כי כמה שינויים נתהווים ע"י השמש, כגון להתיר כגון חום השמש ממיס שעוה, וגם ברזל וזכוכית ועוד חמרים נמסים בחום רק החילוק בגובה החום. ולהקפות כגון ביצה שחום השמש מקשה אותה לקרר^{טז} כגון כשהשמש מתרחקת מהארץ אזי נעשה קור/כ^{טז} ולחמם

^ט זוהר אחרי מות עג.

^ט זוהר אחרי מות דף עג. - אמר ליה רבי שמעון. אלעזר בני, תא חזי, נפאין אינון ישראל דחולקא עלאה קדישא דא נטע בהו קדשא בריך הוא בא וראה, אשריהם ישראל שחלק העליון והקדוש הזה, שהוא התורה, נטע בהם הקב"ה, דכתיב בענין מעלת התורה פי לקח טוב נתתי לכם, וממלת לכם יש לדייק, כי לכם ולא לעמין רק לכם נתתי ולא לגוים. ובגין דאיהי גניא עלאה יקרא, שמייה ממש ולפי שהתורה היא אוצר עליון יקר, דהיינו שמו של הקב"ה ממש, לכן אורייתא פלא סתים וגליא ברוך דשמייה כל התורה היא סתומה וגלויה בסוד שמו, כלומר כמו השם הוי"ה הוא סתום כי אסור להזכירו ככתבו, והוא גלוי על ידי השם אדני, כך היא התורה הקדושה יש בה פשט ויש בה סוד, ועל דא ישראל בתרין דרגין אינון סתים וגליא ועל כן גם ישראל הם ב' מדרגות דהיינו סתומה וגלויה כדמפרש ואזיל. דתנינן שלמדנו כי תלת דרגין אינון מתקשרין דא ברא, קדשא בריך הוא אורייתא וישראל שלש מדרגות הם המתקשרות זו בזו, שהם הקב"ה והתורה וישראל, כי הקב"ה נתן את התורה כדי לזכות את ישראל, וכל חד דרגא על דרגא סתים וגליא וכל אחת מאלו הג' בחינות, היא מדרגה על מדרגה, דהיינו סתומה וגלויה, כי קדשא בריך הוא דרגא על דרגא סתים וגליא הקב"ה סטו"ז הוא מדרגה סתומה על מדרגה הגלויה שהיא המלכות, לפי שז"ל מלוכס במלכות, אורייתא הכי נמי סתים וגליא גם התורה היא סתומה וגלויה, כי יש בה פשט ויש בה סוד, ישראל הכי נמי דרגא על דרגא וגם ישראל הם מדרגה על מדרגה, דהיא דכתיב זהו שכתוב מגיד דבריו ליעקב חקיו ומשפטיו לישראל, תרין דרגין אינון יעקב וישראל הרי כי שתי מדרגות הם יעקב וישראל, חד גליא וחד סתים אחת גלויה שהיא מדרגת יעקב שבה אחוים בעלי הפשט, ואחת סתומה שהיא מדרגת ישראל שבה אחוים בעלי הסוד.

^ט גם בתולד-שוני, בדפודי ומתולד-שינוי

^{טו} מלאכי פרק ג (ה) וקרבתי אליכם למשפט והייתי עד ממהר במכשפים ובמנאפים ובגשבעים לשקר ובעשקי שכר שכיר אלמנה ויתום ומטי גר ולא יראוני אמר יהוה צבאות: (ו) כי אני יהוה לא שניתי ואתם בני יעקב לא כליתם: (ז) למימי אבתיכם סרתם מוחקי ולא שמרתם שובו אלי ואשובה אליכם אמר יהוה צבאות ואמרתם בפה נשוב:

רש"י (ו) כי אני ה' לא שניתי - אע"פ שאני מאריך אפי לא שינה דעתי עלי מבראשונה לאהוב את הרע ולשנוא את הטוב. ואתם בני יעקב - אע"פ שמתים אתם ברעתכם ולא גבית מן הרשעו' בחיים. לא כליתם - אינכם כלים מלפני והנחתי לי הנפשות לגבות מהם דיני בגיהנם וכן ת"י ואתון דבית יעקב דמאן דמית בעלמא הדין דיניה פסוק כלומר אתם סבורים לומר דיני בטל שאין עוד ליפרע ממנו ורבותינו פירשוהו לא שניתי לא הכיתי את מי ושניתי לו אבל אתכם העמדתי אחר פורענות הרבה וחיצי כלים ואתם אינכם כלים:

^{טז} צ"ע מדוע ציטט גם את המשך הפסוק שנראה לא קשור לא עניין?

^ט בדפודי-אמת וכו' כו"ל (ובתקפא הוסיף התיבות שביניהם)

^ט מתולד-שינויים

^ט צ"ע היכן מצאנו שהשמש מקרר? ואולי הכוונה שע"י שמרחקת השמש מהארץ אזי ע"י העדר החום נעשה קור, שעל כן בחורף קר כי השמש מתרחקת מכדור הארץ כיון שהסיבוב השנתי שלה סביב הארץ הוא לא בעגול אלא באליפסה. וגם בקור יש שינוי בין המקבלים כגון מים מתרחבים כשהם קופאים ושאר חמרים מצטמקים בקור. ואדים נעשים טפות מים ע"י הקור. וגו נעשה נזול. אלא שקצת קשה לומר שהקור נעשה מכח השמש, שהרי זה להפך מהעדר השמש. ובשלמא אם זו היתה הדרך היחידה לגרום קור ניחא קצת כמו

ושאר הכחות כגון קרני השמש שמלבין פשתן ומשחיר עור האדם, והופך מים לאדים וכן כל נזול לגז, כמבואר במ"א [כ"א/כ"ב] בתורה סג. וזה רק מחמת המקבלים, כגון כשהשמש באה על שעה, מתכת אותה, זה מחמת שהשעה אינו קשה באמת, וע"כ נתהוה אצלה הכח להתיר, וכן בשאר הכחות, אבל השמש הוא רק כח אחד לבד.

וזה גם בחי' צדקה, שהיא בחי' שמש בחי' אמת כנ"ל. בחי' (מלאכי ג') [כ"ג] וזרחה לכם יראי שמי שמש צדקה, וכמבואר בגמרא/כ"ד על פסוק זה, שאותה שמש תהיה צדקה ומרפא לצדיקים וגהנום לרשעים, וזה שאחז"ל בגמרא (ברכות ו' ע"ב) [כ"ה] בעניין הצדקה, שדרשו על הפסוק בתהלים (יב ט') כרום זולת לבני אדם [כ"ו] שהוא רמו שכיון שנצרך אדם לבריות פניו משתנין לכמה גוונים [כ"ז/כ"ח] בנגלה כי מחמת הבושה לפעמים אדם מסמיק ונעשה אדום ולפעמים להפך מרוב בושה נעשה חיוור

שהחושך הוא העדר אור, אבל קור אפשר לעשות גם בלי קשר לשמש ע"י התפשטות של גז דחוס, כמו שנעשה במקרה ומוגן. עכ"פ אם רבנו התכוון באמת לומר שאחד מכוחות השמש הוא הקרור נראה שזה הביאור.

כ" כי הקור אינו מציאות אלא חוסר חום, כמו החושך שהוא העדר אור, עכ"פ עפ"י הנגלה. אע"פ שלכאורה יש חילוק כי קור וחום אפשר ליצר כגון ע"י גז דחוס המתפשט בבת אחת שיוצר קור ולהפך דחיסת גז יוצר חום. (כך פועל המקרה ומוגן) אבל חושך לכאורה א"א ליצר אלא הוא ע"י העדר אור. ואע"פ הגר"א כותב שהוא בריאה ולא העדר אור. ראה אדרת אליהו על בראשית פרק א פסוק ד – "ויבדל אלהים" כו'. שהיו נצמדים כשני חצאי כדורים, האור מלמעלה והחשך מלמטה. האור מן השלשה הכי נכבד ונבדל מן החשך, הא', שלא יתערבו יחד. הב', שזה ישמש ביום וזה בלילה. הג', שיהא החשך נדחה ויזור לאחור מפני האור כשיפיק קרני הודו. ויעש הבדל שלא ידחה החשך ויבטל מכל, רק שיהא נגלל האור מפני החשך וחשך מפני אור. ולא כחכמי האומות שאומרים שהחשך הוא העדר האור, אבל הוא בריאה, רק שאין טובו נגלה לעין השמש, לכן לא נאמר 'כי טוב' אצל החשך. (עיי' בזה עוד מה שכתב בליקוטים שבסוף ספר יצירה).

כ" עיין לעיל תורה סג [דף ע"ג]. ששה כחות באש ובספר עבודת הקדש שצויין שם. ועיין מהרש"א ע"ו ג: ד"ה המוציא חמה. ותורת הנפש לרבינו בחיי (פרק 14 עמ' 63 מהדו' פריז תרנ"ו) ואברבנאל על מלאכי ג' כ' ע"ה"פ שמש צדקה ומרפא. ובספרו משמיע ישועה (עמ' תקצ"ד מהדו' יפו תש"ד) ובספר עמודיה שבעה (דף א: טור א מהדו' לבוב תרמ"ח) (ודף ב' טור א מהדו' פריז תל"ה) ועיין אלשיך על התורה (דברים ד לט) ע"ה"פ וידעת היום והשבת אל לבבך ובכלי יקר דברים יא כו. ובספר עקידת יצחק על דברים (שער 87 דף ד' טור ג' ורשא תרמ"ג)

כ" אלשיך על התורה – דברים פרק ד' לט – וידעת היום והשבת אל לבבך כי יי הוא האלהים בשמים ממעל ועל הארץ מתחת אין עוד. הנה בפסוק זה שמעתי דברים רבים: והטוב שבהם הוא, לומר, היום, הוא השמש, וממנו תראה שפועל הפכים, משחיר האדם ומלבן הפשתן וממסס הדונג ומקשה המלח. כי ודאי תדע בלבך, כי אין שינוי בשמש רק לפי הכנת המקבל. וזוהו והשבות אל לבבך, בראותך איש מוצלח, וכיוצא בו איש רשע, כי אין שינוי בנותן, כי אם ה' הוא האלהים, ואשר הוכן לקבל דין מקבלו ואשר הוכן לקבל רחמים גם כן הם יבואונו רחמי יתברך. אך אין זה רק על חצי הפסוק, ובלתי מתקשר עם סופו. וגם אומרים כי היום אמר על השמש, אינו פשוטו:

כלי יקר על דברים פרק יא פסוק כו – ראה אנכי נותן לפניכם היום ברכה וקללה. – ד"א במלת היום רמו אל הגלגל היומי, וסמכו אל הברכה והקללה לומר לך כמו השמש שהוא באחד ופועל שני הפכים. מתיך השעוה, ומקפאי הביצה, משחיר פני הכובס, ומלבין הבגד, וכל השינויים הללו אינן באים מצד השמש כ"א מצד המקבלים כך הברכות והקללות הבאים מאתו ית' אינן מחייבים שינוי בו ית' כמ"ש (מלאכי ג ו) אני ה' לא שנית, אלא השינוי בא מצד המקבלים ומפי עליון לא תצא הרעות והטוב. (איכה ג לט) כדאיתא במדרש שהביא בעקידה בפרשה זו ואמרתי לקובעו במלת היום:

מהרש"א עבודה זרה דף ג: מוציא חמה כו' רשעים נידונים בה וצדיקים מתרפאין כו'. אמרו בזה הדמיון כי החמה בטבעה חמה אבל לפי טבע המקבל המשתנה תשתנה פעולתה כי המלח נקשר והשעוה נמס כן הוא מפי עליון לא תצא הרעות והטוב ולא תשתנה פעולתו ית' כ"א לפי המקבל רשעים נידונים בה וצדיקים מתרפאין בה

כ" מלאכי פרק ג (יט) כי הנה היום בא בער פתגור וְהָיוּ כָל יָדַים וְכָל עֲשֵׂה רִשְׁעָה קֵשׁ וְלִהְיוּ אִתָּם הַיּוֹם הַכֹּה אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת אֲשֶׁר לֹא יַעֲזֹב לָהֶם שָׂרָשׁ וְעֵנָף: (כ) וְיִרְחַק לָהֶם יְרָאֵי שְׁמֵי שְׁמֵי צִדְקָה וּמִרְפָּא בְּכַנְפֵיהֶּ וּיְצַאֲתָם וּפְשָׁתָם כְּעִגְלֵי מִרְבָּק: (כא) וְעֹשֹׂתָם רִשְׁעִים כִּי יְהִיוּ אִפְרֵ תַחַת פְּפוֹת רִגְלֵיכֶם בַּיּוֹם אֲשֶׁר אָנִי עֹשֶׂה אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת:

כ" עבודה זרה דף ג: דאמר רבי שמעון בן לקיש אין גיהנם לעתיד לבא אלא הקדוש ברוך הוא מוציא חמה מנרתיקה ומקדיר רשעים נידונים בה וצדיקים מתרפאין בה רשעים נידונים [דף ד]. בה דכתיב (מלאכי ג' יט) [כ"ו] הנה היום בא בוער כתנור והיו כל זדים וכל עושה רשעה קש ולהט אותם היום הבא אמר ה' צבאות אשר לא יעזוב להם שורש וענף, לא שורש בעולם הזה ולא ענף לעולם הבא, צדיקים מתרפאין בה דכתיב (מלאכי ג' כ) "וזרחה לכם יראי שמי שמש צדקה ומרפא בכנפיה וגו'" ולא עוד אלא שמתעדנין בה שנאמר (שם) "ויצאתם ופשתם כעגלי מרבק".

כ" ברכות ו: – א"ל ההוא מרבנן לרב ביבי בר אביי ואמרי לה רב ביבי לרב נחמן בר יצחק מאי (תהילים יב-ט) כרום זלות לבני אדם אמר ליה אלו דברים שעומדים ברומם של עולם ובני אדם מזולזלין בהן ר' יוחנן ור' אלעזר דאמרי תרוייהו כיון שנצטרך אדם לבריות פניו משתנות ככרום שנאמר כרום זלות לבני אדם מאי כרום כי אתא רב דימי אמר עוף אחד יש בכרכי הים וכרום שמו וכיון שחמה זורחת מתהפך לכמה גוונים. ר' אמי ור' אסי דאמרי תרוייהו כאילו נדון בשני דינים אש ומים שנאמר (תהילים סו-יב) הרכבת אנוש לראשנו באנו באש ובמים:

¹² תהלים יב ט'

¹³ עיין פל"ח כאן אות ג'

כ" פרפראות לחכמה – כיון שנצרך אדם לבריות פניו משתנין ככרום וכו' לפי פשוטו רוצה לומר מחמת בושה (ועיין גם לעיל בס"י מ"ז ואבלתם וכו'), ועיין זוהר שם בשם כסיפו רחיקו דקשוט מאן דאכסיף בגין דאמת דאיהו צדקה איתרחיק מניה וכו' וכן לענינינו, כי כיון שנצרך האדם לבריות הוא רחוק מאמת, היינו כי קשה לו לעשות המצוות בינו לבין קונו כמו שעושה בפני הבריות (ועיין לעיל במאמר ויהי נא פי שנים ברוחך סי' ס"ו), על כן פניו משתנין לכמה גוונים מה שאין כן כשהוא איש אמת היינו שאינו נצרך לבריות אז הוא בבחינת אמת בבחינת צדקה שהוא רק בפנים אחד לבד כח אחד לבד וכו' כמבואר בפנים:

ולבן, וברוחניות כמבואר בתורה טו/כ"ט שנצרך לבריות רחוק מאמת כי צריך למצא חן בעיני בני אדם כדי שימלאו חסרונו, כי כמו השמש כך גם ע"י הצדקה באים כמה שינויים, והכל הוא רק מחמת המקבלים, אבל הצדקה שהיא בחי' אמת בחי' שמש כנ"ל הוא רק כח אחד לבד, ואין בה שינוי כנ"ל, והשינוי הוא רק אצל המקבלים שנשתנין פניהם לכמה גוונין. ויש שנשתנה פניו מחמת גרלות שיש לו, באשר שאינו ראוי לו שיצטרך לבריות, שלא לכבודו שיחזיקו אותו מסכן עני ואביון, ויש מחמת קטנות ושפלות על שהוא נצטרך לבריות שסובר שלא מגיע לו. ויש שנשתנה פניו מחמת שמחה, ששמח על שנותנים לו. וגם בזה יש שינויים^{ל"א}, כמה שמחה יש לו, כי יש מי ששמח מאד על שנותנין לו ויש ששמח רק קצת, כי חושש מהכתוב שונא מתנות יחיה, ויש שהוא עצוב על שמוכרח להיות מקבל. נמצא שהשינויים לב הוא רק אצל המקבלים כ"א לפי בחינתו, כן נשתנין פניהם כנ"ל. אבל הצדקה היא רק כח אחד לבד, כי היא בחי' אמת, בחי' שמש, וע"כ מושכת עצמה לאמת כנ"ל :

ויעקב שהוא בחי' אמת, דהיינו שזכה להיות מרכבה למדת האמת של הקב"ה/ל"ג, מדתו אמת כמ"ש (מיכה ז) /ל"ד/ **תתן אמת ליעקב**, ולפי' רבנו היה איש אמת שמקיים את המצוות כשהוא בצבור כמו כשהוא לבדו, לכן נאמר בו (בראשית לב) /ל"ה/ **ויזרח לו השמש**, כי שמש בחי' צדקה כנ"ל, והצדקה נמשכת לאיש אמת כנ"ל היינו בחי' ולנו תהיה צדקה ל' הנ"ל הכוונה לפסוק לעיל בתחלת העמוד "וצדקה תהיה לנו וכו'", שהובא לראייה שהצדקה נמשכת לאיש אמת. כי שמש הוא ל' בחי' צדקה כנ"ל כמו שכתוב וזרחה לכם יראי שמי שמש צדקה, וזהו "ויזרח לו השמש" היינו שיעקב ע"י שהיה איש האמת היה לו כח להמשיך ולהזריח לעצמו כל הצדקות, שהם בחי' שמש. וזה ויזרח לו השמש, לו דייקא כי הוא איש אמת, בחי' ולנו תהיה צדקה כי נשמור לעשות וכו' כנ"ל שאיש אמת הוא מי שעושה את המצוות בפני בני אדם כמו שעושה אותן כשהוא לבדו, אליו נמשכות כל הצדקות :

^{כ"ט} עיין בעין זה בתורה טו אות ג' – ועקר האמת הוא, בשאין האדם נצרך לבריות. כי כיון שנצרך האדם לבריות, משתנה פניו כפרום, לכמה גוונים (ברכות ו). כי מי שהוא נצרך לבריות, קשה לו מאד להתפלל בריבים, וטוב ונוח לו להתפלל ביחיד. כי בריבים נופלין עליו פניות גדולות ושקרים, שעושה תנועות ושקרים בתפלתו בשביל בני אדם, מאחר שהוא נצרך להם. ואפילו מי שאין נצרך לבריות בשביל פרנסה, כי מתפרנס משלו, אף על פי כן יש שהוא נצרך לבריות, בשביל כבוד, או בשביל דבר אחר, דהיינו שיש לו תאוה של כבוד וחשיבות וכיוצא. נמצא שהוא נצרך לבריות, שהוא צריך לכבוד וחשיבות שלהם. ואזי בשהוא נצרך לבריות באיזה בחינה, יוכל לפל בשקר גדול בתפלתו, דהיינו לעשות תנועות בשקר בשביל בני אדם כנ"ל: ויש מי שהוא איש כשר קצת, וירא את ה' במקצת, ומתבטח בעיניו לעשות שקר מנגה בתפלתו בשביל אחרים, ומתבטח להתפלל באמת. אבל האמת הוא הרבה מאד יותר מדי, וגם זה אינו אמת, כי לא נמצא הרבה אמת. כי האמת הוא רק אחד, כמו שמוכר במקום אחר (לעיל בהתורה אמר רבי עקיבא בסיומן נ"א).

וכיון שהוא רחוק מאמת הוא בחי' חשבונות רבים כמבואר שם בתורה נא, כי השקר הוא כפי הריחוק ראשית הבריאה שאז היה הכל אחד.

^ל גם בדפדפן ותולד - שהיא, מתולד - שהוא

^{ל"א} מתולד - שינויים

^{ל"ב} מתולד - שהשינויים

^{ל"ג} **תיקוני זהר דף סח**. דבר אחר שימני כחותם, כ"ח ת"ם, כ"ח דא שכינתא עלאה, כ"ח מ"ה מן חכמה, ועלה אתמר ועתה יגדל נא כח ה', ת"ם דא ישראל דלעילא, דעל שמייה אתקרי יעקב תם, כמה דאת אמר ויעקב איש תם, ובגין דאיהו דיוקנא דחותם אמת דלעילא, אתמר ביה תתן אמת ליעקב, ומאן דאשתדל באורייתא דאתקרי תורת אמת, דיוקניה חקוקה לעילא בההוא חותם אמת, ומאן דמשקר בה כאילו אפיל אורייתא לתתא, הדא הוא דכתיב (דניאל ח') ותשלך אמת ארצה, ובההיא זמנא נפיל דיוקניה וחותמיה לתתא, ונפיל מזליה, ואסתלק ההוא כח מניה, בההוא זמנא סמא"ל וחיליה דאינון חיוון ובעיין ועופין מסאבין רדפין אבתריה, הדא הוא דכתיב וילכו בלא כח לפני רודף:

^{ל"ד} **מיכה פרק ז** (כ) תתן אמת ליעקב חסד לאברהם אשר נשבעת לאבותינו מימי קדם:

^{ל"ה} **בראשית פרק לב** (לא) ויקרא יעקב שם המקום פניאל כי ראיתי אלהים פנים אל פנים ותנצל נפשי: (לב) ויזרח לו השמש כאשר עבר את פנואל והוא צלע על ירכו:

רש"י (לב) ויזרח לו השמש – לשון בני אדם הוא כשהגענו למקום פלוני האיר לנו השחר זהו פשוטו. ומדרש אגדה ויזרח לו לצרכו לרפאות את צלעתו כמה דתימא (מלאכי ג) שמש צדקה ומרפא בכנפיה ואותן שעות שמיהרה לשקוע בשבילו כשיצא מבאר שבע מיהרה לזרוח בשבילו: והוא צולע – היה צולע כשורחה השמש:

^{ל"ז} כך הגרסא בדפדפן גם לעיל ושם מוהר"ת בתקפא תיקן ללשון הפסוק וכאן ולקטן השאיר כגרסת דפדפן.

^{ל"ח} גם בדפדפן ותולד - הוא ומתולד - היא

בגמרא (יבמות צו עב)/ל"ח מסופר מעשה/ל"ט שהיה בימי התנאים, שסיפרוהו שני אמוראים לרבי יוחנן כדי לפייסו שילמד ממנו כמה צריך לברוח מהמחלוקת אפילו על תלמידו, דהיינו מעשה היה **שנחלקו בביהמ"ד בהלכה עד שנקרע ס"ת מחמתן** אעפ"י שהיה ריתחא דאורייתא הגיעו לידי כעס ואמר התנא רבי יוסי בן קיסמא ששמע על כך **תמה אני אם לא יהיה בית זה ע"א** – עבודת אלילים. **נמצא שע"י מחלוקת נעשה ע"א וכפירות נראה שרומז למחלוקת שעל הצדיק, כי הצדיק שנמשל לס"ת** (כמבואר בגמ' ^מ) כמה טפשים אותם בני אדם שקמים לכבוד ספר תורה ולא קמים לכבוד תלמיד חכם) והתורה בליבו הנמשל לבית המדרש, והמבזה את הצדיק נמשל למושך את הס"ת לצידו, ואם ישיב לו הצדיק בחרוף כדי להקים כבודו, הרי זה כמושך את הס"ת לצידו, ^{מא} ועי"ז יפלו מחשבות כפירה בלבו ואזי הוא כמו ס"ת קרוע שנפסל. וזה שאמר התנא אם הצדיק לא מחריש אזי מרוב מחשבות כפירה שיפלו בלבו יהפך לבו לבית עבודת אלילים [מב].

וזה שכתוב כדוד המלך התפלל לה' שיחליץ וישמור אותו מרודפיו, אמר (תהלים קם) ^{מב} אשר חשבו רעות בלב כל יום יגורו מלחמות, פשוטו של מקרא שכל היום חושבים בלבם עלי רעות ונאספים לדבר עלי מלחמות, ורבנו מפרש את הפסוק להפך, וכנ"ל שרומז למחשבות כפירה שבאות במחשבתו בגלל המלחמות של רודפיו, שעל ידי המלחמות, היינו מחלוקת, על ידו חשבו רעות בלב, עי"ז באים מחשבות רעות, היינו כפירות כנ"ל:

והתיקון לזה למסור המלחמה לה' שה' ילחם המלחמה כנ"ל [מ"ד]. וזה בחי' שתיקה, היינו שצריך לשתוק להם לא להחזיר להם מלחמה וחרופים רק לסמוך על ה' שהוא ילחם בשבילנו, נמצא שאין הכוונה לשתיקה לגמרי, שהרי דוד המלך מבקש שהקב"ה ילחם בהם עבורו, וכל שתיקתו היא רק

^{לח} **יבמות דף צו: אזל ר' אלעזר אמר לשמעתא (ליישב סתירת המשניות, שביאת בן ט' כמאמר בגדול) בי מדרשא, ולא אמרה משמיה דרבי יוחנן, שמע רבי יוחנן איקפד, עול לגביה רבי אמי ור' אסי, (לפייסו) אמרו ליה לא כך היה המעשה בבית הכנסת של טבריא בנגר שיש בראשו גלוסטרא (האם כיון שראוי לשחיקת סממנים מותר לטלטלו בשבת לנעול הדלת) שנחלקו בו רבי אלעזר ורבי יוסי עד שקרעו ספר תורה בחמתן, קרעו ס"ד אלא אימא שנקרע ס"ת בחמתן, והיה שם רבי יוסי בן קיסמא אמר תמיה אני אם לא יהיה בית הכנסת זו עבודת כוכבים, וכן הוה.**

^{לט} **כמבואר שם בגמ' שרבי יוחנן אמר הלכה בדין יבוס של קטן והלך תלמידו רבי אלעזר בן פדת ואמר הלכה זו בבית המדרש ולא אמרה בשם רבו ר"י, ור"י הקפיד עליו כי רצה שתתפרסם הלכה זו בשמו והיהו שפתיו דובבות בקבר אחר פטירתו (וגם שכשידעו שיצאה ממנו תתקבל יותר) ובאו רבי אמי ורבי אסי לפייסו וסיפרו לו מעשה במחלוקת שנתיימה בקריעת ס"ת, לכן טוב שימחל על כבודו. ודחה אותם שאינו דומה רב המקפיד על תלמידו לחנכו לשני חבירים שנחלקו. עד שבא ר' יעקב בר אידי ופייסו שכיון שר"א ידוע כולם בתלמידו בוודאי כולם יודעים שכל דבריו הם דברי רבו וכדמצינו ביהושע שלא הזכיר שם משה רבו על כל הלכה שלימד אלא לימד וכולם ידעו שתורת רבו מלמד ובוזה התפייס רבי יוחנן. (עפ"י שעורי היום שם)**

^מ **מכות דף כב: אמר רבא כמה טפשי שאר אינשי דקיימי מקמי ספר תורה ולא קיימי מקמי גברא רבה דאילו בס"ת כתיב ארבעים ואתו רבנן בצרו חדא:**

^{מא} **כעין זה בתורה רעז – דע פשיש מחלקת על האדם, אין לעמד עצמו בנגד השונאים, לומר כמו שעושה לי בן אעשה לו בנגדו. כי זה גורם שהשונא יבוא למבקשו, לראות בו, חס ושלום, מה שהוא רוצה לראות בו, רק אדרבא ראוי לדון אותם לכף זכות, ולעשות להם כל הטובות, בחינות: "ונפשי כעפר לכל תהיה", כמו העפר שהכל דשין עליה, והיא נותנת להם כל הטובות אכילה ושתייה וזהב וכסף ואבנים טובות, הכל ה"ה מן העפר, כמו בן אף על פי שהם חולקים עליו ומבקשים רעתו, אף על פי בן יעשה להם כל הטובות, כמו העפר כנ"ל: והוא כמשל, כשאחד חותר תחת בית חבירו, אם הוא יעמד עצמו ויחתר גם בן בנגדו, אזי בודאי בקל יבוא החותר למבקשו, אבל כשאחד חותר וחברו עומד עומד בפנים ושופך עפר ועושה תל בנגדו, אזי מפיר מחשבתו, ואינו יכול השונא לעשות מבקשו, כמו בן אין לעמד בנגד השונאים לעשות בנגדם, שזהו בחינת שחותר גם בן כמו השונא, שעל ידי זה יבוא למבקשו בקל. אבל על ידי בחינת עפר, בחינת "ונפשי כעפר" כנ"ל. על ידי זה מפיר מחשבת השונא כנ"ל, ואזי בורה שחת בה יפל, כי נופל ונשאר בהשחת שפירה על חבירו על ידי העפר שנשפך עליו, כי חבירו עומד ושופך עליו עפר בנגדו כנ"ל, על ידי בחינת ונפשי כעפר כנ"ל:**

^מ נראה כי ה"ס משל לכבוד הלווי' וכליתא בנימי כמה טפשי אנשי קתמו מקמיה ס"ת ולא מקמיה טרנבא מרבנן ומיהמ"ד משל ללב האדוק שעולל להספד למקום כפירה וע"ז.

^{מב} **תהילים פרק קמ (א) למנצח מזמור לדוד: (ב) חלצני יהוה מאדם רע מאיש חמסים תנצנני: (ג) אשר חשבו רעות בלב כל יום יגורו מלחמות: (ד) שנגנו לשונם כמו נחש חמת עכשוב תחת שפתימו סלה: (ה) שמרני יהוה מידי רשע מאיש חמסים תנצנני אשר חשבו לדחות פעמי:**

ר"ק – (ג) אשר חשבו. חושבים מחשבות הרעות בלב, ואומרים אותם בפה, זהו כל יום יגורו מלחמות. יגורו, יאספו, כמו (חבקוק א, טו), יגורו בחרמו. יאמרו לשאול, בזה המקום תמצאנו, לך ותלחם בו, וזה היו אומרים לו תמיד:

מלבי"ם <באור הענין> (ג-ב) חלצני – יש שני מיני רודפים, א' המבקשים רק להרע מבלי תועלת עצמם, והם שהלשינו עליו בסתר, והמאמרים מקבילים, חלצני ה' מאדם רע אשר חשבו רעות בלב – ב' המבקשים לחמסו מצד הנאת עצמם, והם לחמו אתו בגלוי, ועז"א מאיש חמסים תנצנני (אשר) כל יום יגורו מלחמות:

מלבי"ם <באור המלים> (ב) אדם רע, איש חמסים – רע בלב הוא מצד השכל האנושי שיתיחס אל האדם, והחמס מיוחס אל נפש הבהמית:

^מ בתחילת התורה וצ"ע ששם נקט על ה'.

להם, שלא השיב להם, ובבחי' "ופרעה הקריב" שדרשו (שמות רבה כא ה')/מ"ו שפרעה ע"י שרדף את עם ישראל הקריב אותם להקב"ה. וכנ"ל שמותר למסור דין לשמים רק כשאין דין בארץ, כגון דוד ששאל המלך רדף אותו ולא היה לו שום אפשרות לדון עמו.

וזה בחי' מה שאמר משה רבנו לעם ישראל ביציאת מצרים כשעמדו על שפת ים סוף והמצרים רודפים אחריהם, והיו בישראל שנפלו להם מחשבות כפירה וטענו על משה רבנו לקחתנו למות במדבר, ומשה רבנו נתן להם העצה הנ"ל (שמות יד) מ"ו ה' ילחם לכם ואתם תחרישון פשוטו שאמר להם אל תדאגו רק תבטחו בה' מ"ו. ורבנו מפרש שנתן להם עצה לבטל מהם המחשבות כפירה שנפלו להם/מ"ו. לכאורה צ"ע הרי אז לא הייתה לישראל אפשרות להשיב מלחמה/מ"ו. ואולי רוצה רבנו ללמד שכשמדובר במלחמה של חרופים/ו אזי גם כשיש אפשרות להשיב מלחמה, צריך לחשוב שזו לא אפשרות ולסמוך רק על השם ית'.

מ"ה עיין תורה יג תנינא – בשחולקין על האדם, נמצא שרודפין אותו, והוא בורח בכל פעם להשם יתברך, וכל מה שחולקין עליו יותר, מקרבין אותו יותר להשם יתברך פי השם יתברך בכל מקום, בבחינת (תהלים קל"ט): "אם אָסַק שָׁמַיִם שָׁם אָתָּה, וְאֶצִּיעָה שָׁאוֹל הַגָּי", נמצא שבכל מקום בורח להשם יתברך. וזה בחינת: "ופרעה הקריב" ש'הקריב את ישראל לאביהם שבשמים' (מד"ש רב"ה, בשלח פ"שה כא), שעל ידי רדיפתו אותם נתקרב יותר להשם יתברך פ"ה:

מ"ו שמות פרק יד (ט) וירדפו מצרים אחריהם וישגו אותם חגים על הים כל סוס רכב פרעה ופרשיו וחילו על פי החירת לפני בעל צפן: (י) ופרעה הקריב וישאו בני ישראל את עיניהם והנה מצרים נסע אחריהם ויראו מאד ויצעקו בני ישראל אל יהוה: (יא) ויאמרו אל משה המדלי אין קברים במצרים לקחתנו למות במדבר מה זאת עשית לנו להוציאנו ממצרים: (יב) הלא זה הדבר אשר דברנו אליך במצרים לאמר חדר ממנו ונעבדה את מצרים פי טוב לנו עבד את מצרים ממתנו במדבר: (יג) ויאמר משה אל העם אל תיראו התיצבו וראו את ישועת יהוה אשר יעשה לכם היום פי אשר ראיתם את מצרים היום לא תספו לראתם עוד עד עולם: (יד) יהוה ילחם לכם ואתם תחרישון: (טו) ויאמר יהוה אל משה מה תצעק אלי דבר אל בני ישראל ויסעו:

חומת אנך להחיד"א – ואתם תחרישון בסוד אמת כמו שאמרו בזה הקדוש תחרישון בסוד מחשבה: (לא מצאתי בוזה, אבל לפי רבנו זה נפלא שתחרישון הוא להעלות את המחשבה מנפילתה לכפירות)

מ"ז צ"ע מדוע אמר להם תחרישון, הרי עדיין לא ידע שזה לא הזמן לצעוק לה, שהרי בעצמו כן צעק לה, כמבואר בפסוק הבא שהקב"ה אמר לו למה תצעק אלי וכו'. אבל עיין בוזה בשלח מח. ובמתוק מדבש שם עפ"י הארז"ל מבואר שלמשה רבנו אמר לשתוק בגלל הקטרוג של אלה ואלה עע"ז, לכן התפלה הרגילה לזעיר אנפין לא יכולה להואיל אלא רק תפילה לאריך אנפין, (עיין תורה קה) וזה שאמר להם דבר אל בני ישראל ויסעו מ"א לא"א, ויתבאר בתורה קצת שלעורר את א"א צריך מעשה של מסירות נפש, וזה רמז להם "דבר אל בני ישראל ויסעו" לתוך הים. וראה בוזה שמרוב הקטרוג שהיה על ישראל אלה ואלה עע"ז היה חשש שאפילו תפילתם של ישראל תגרום ליותר קטרוג. עיין וזה בשלח מו: – **תא הו, הכא פד אתקריב פרעה לאגחא קרבא בהו בישראל בא וראה כאן אצל הים כאשר נתקרב פרעה לעשות מלחמה בישראל, **בהוא זמנא לא בעי קדשא בריה הוא דיתערון ישראל אתערותא לתתא כלל** באותו הזמן לא רצה הקב"ה שיעוררו ישראל שום התעוררות מלמטה כלל, אפילו בתפלה וצעקה מפני שמצד לא היו ראויים להנצל, ואם הם יעוררו בתפלה שצריכה לעלות דרך עליית העולמות ולבקוע בין החיצונים, אז יתעוררו המקטריגים כנגדם ותתעורר מדת הדין, ועוד דהא אתערותא לעלא הוא כי כבר היתה התעוררות למעלה, והיינו דהא אבהן אקדימו ואתערנו אתערותא דא לעלא כי האבות הקדימו והעירו התעוררות זו למעלה, וזכיתא דלהון קאים קמיה וזכות שלהם עמד לפניו להציל את בניהם, (והנה משמע שהדבר שנעשה לאדם בזכות אבות הוא ובתפלה), **ולא בעא קדשא בריה הוא דישאל יתערון לתתא כלל** ולא רצה הקב"ה שישאל יעוררו מלמטה שום התעוררות כלל על ידי צעקה ותפלה דהא הוא דכתבי יהוה ילחם לכם ואתם תחרישון פירושו תחרישון ודאי ממש, שציוס שישתקו מפני שצעתם קרובה לקלקל ורוחקה מלתקן, **ולא תתערון מלה דלא אצטרף לכו** ולא תעוררו דבר שאין צריך לכם, והכא וכאן בפסוק זה **אתפליל שמה קדישא באתון רשימן** כלל שם הקדוש באותיות רשומות, והיינו שרשום בר"ת של יהוה ילחם לכם השם י"ל שהוא שם אחד קדוש מע"ב שמות, ורמז בו משה בתפלתו כדי לעורר זכות האבות, **והא אתערנו ביה חברייא** וכבר נתעוררו בזה החברים לפרשו כראוי. (מ"ק ס"א ומפ"ס)**

ועתה חזור לדבריו הקודמים ואמר **ועל דא לא בעא קדשא בריה הוא דיתערון ישראל מלה בעלמא** ועל כן לא רצה הקב"ה שבני ישראל יעוררו מלמטה שום דבר תפלה וצעקה בעולם, **דאי יתערון ישראל מלה** שאם יעוררו ישראל דבר תפלה מלמטה, **לא יתערון שמה דרחמי** לא היו מעוררים שם הרחמים, כי מצד שנאתם את המצרים היו רוצים להנקם בהם בכל חומי הדין בלי שום רחמים והיו מעוררים את שם אלהים, ואז **ולא יתעבידי דינא ברחמי** לא היה נעשה הדין ברחמים דהא הוא דכתבי יהוה ילחם לכם והיינו דין ברחמים, ואתם תחרישון פירוש דלא תתערון מידי שלא תעוררו את שם אלהים שהוא מדת הדין, דהא שמה דרחמי בעי לאתערא עלייהו למעבד דינא ברחמי כי שם הרחמים צריך לעורר עליהם לעשות דין ברחמים, ועל דא בעי דלא תעבדון פגימו ותתערון מלה אחרא ועל כן צריך שלא תעשו פגם על ידי שתעוררו את מדת הדין לבדה, והנה חסד הו"ה כלול מזו"ן כי יח"ו היינו ה' אמונה הלא המלכות, ואם יתקבל היו מעוררים רק את חס אלהים שהוא מדת הדין לבדה שהיא סוד המלכות אז היו מפליקים אותה מז"ח והוא פגם גדול.

מ"ח ראה ירושלמי תענית (ב' ה') – התיצבו וראו. תניא, ארבע כתות נעשו לאבותינו על הים, אחת אומרת נפול לים, ואחת אומרת נחזור למצרים, ואחת אומרת נעשה עמהם מלחמה ואחת אומרת נצווח כנגדן, זו שאמרה נפול לים, אמר להם משה התיצבו וראו את ישועת ה', זו שאמרה נחזור למצרים אמר להם כי אשר ראיתם את מצרים היום לא תוסיפו לראותם, זו שאמרה נעשה עמהם מלחמה אמר להם ה' ילחם לכם, וזו שאמרה נצווח כנגדן אמר להם ואתם תחרישון: ועיין תורה תמימה שמות יד יג – נראה דתכונת ארבע כתות אלו הוא שנתחלקו בדעות שונות, והיו מהם מאמינים אלו שאמרו נעשה עמהם מלחמה ואלו שאמרו נצווח כנגדן ר"ל נצעק להקב"ה שיעננו, ומהם כופרים שאמרו נחזור למצרים, ומהם מתיאשים שאמרו נפול לים ולכל כת וכת השיב משה מענין דעתה:

וצ"ע לפי רבנו העצה של תחרישון היא עצה לכופרים, ולפי הירושלמי תחרישון נאמר לכתה שאמרו נצעק לה' והרי אדרבה היו בעלי אמונה ומדוע צריכים את העצה של רבנו תחרישון להנצל ממצחבות כפירה?

מ"ט עי"ש (שמות יד יג) תרגום יונתן ותרגום ירושלמי שהיו בישראל ד' כיתות ואחת מהן שאמרה להלחם במצרים, אבל צ"ע כיצד חשבו לעשות זאת, כנגד שש מאות רכב סוס ואנשי מלחמה רבים של מצרים.

י בוודאי אין הכוונה לומר שכשאפשר להשיב מלחמה ממש צריך לסמוך על נס, כי על זה נאמר הבא להרגך השכם להרגו, ואדרבה אסור לסמוך על נס כשאפשר להנצל בדרך הטבע (ספר המדות ישועה אות ח', ועיין מהרש"א ע"ז יח.), (אפילו נס מפורסם ותמידי שהיה בביהמ"ק שבה"ג לא ראה קרי שהיה אחד מעשרה ניסים בבית המקדש אעפ"כ לא הניחו לו לישן שמא יתטמא, וגם מינו כהן שיחליף אותו אם יתטמא. מאירי יומא ב. ד"ה ומתקינין לו) ואפילו על ספק שהרי כל מלחמות ישראל היו על ספק ולא סמכו על נס. (ועיין פרש"י

ועל ידי השתיקה זו מתבטלין הכפירות כנ"ל ועי"ז נתעלה המחשבה, ממחשבה נפולה של כפירות למחשבה קדושה של אמונה, **כי כנ"ל שע"י השתיקה נתבטלין מחשבות רעות של כפירות כנ"ל.** וזה בחי' שתוק כך עלה במחשבה {מנחות כט/} **שע"י השתיקה נתעלה המחשבה כנ"ל** /שע"י השתיקה למחרפיו ניצול ממחשבות כפירה שהיא מחשבה נפולה, ומלשון נתעלה המחשבה משמע שבאו לו מחשבות כפירה אלא שע"י השתיקה ביטל אותן וחזר והעלה את מחשבתו מנפילתה. צ"ע איך מתיישב התשובה למשה עם ביאור רבנו כאן? ואולי כי משה רבנו כשראה את ר"ע הרגיש בזיון שלא מבין את דבריו, וזה בחי' מחלוקת, ונפל עי"ז בלבו קושיות על הנהגת הקב"ה, דהיינו בחי' כפירה, ואזי אמר לו הקב"ה שתוק וסמוך עלי, כדי שע"י יתבטלו הקושיות שיש לך בלב. ואז הראה לו הקב"ה שבאמת כל כוחו של ר"ע, הוא מכוחו של משה רבנו שהוריד תורה בסיני.

אך כשגם הם שותקים, אזי יכולים ח"ו לקלקל התיקון שנעשה על ידי שתיקתו. /צ"ע מה הכוונה שהם שותקים, הרי מדובר כאן ברשעים שרודפים וחולקים על הצדיק, ועיקר המחלוקת היא בדבורים של בוז וחרופים, ומתי הם שותקים? ואולי כגון שמסית חבריו נגדו או כגון היורד לאומנות חברו ומקפח פרנסתו או שמזיקו בעין הרע.

עיינן תורה נה אות ג' /שהרשע ממשיך עין הרע על שונאיו דהיינו שמפיל אותם למדה רעה של עין הרע. ועיין תורה נד (אות ד' ד"ה ואבשלום) משמע שם שדוד המלך ברח מאבשלום לא מחשש שיהרגו, אלא מחשש שיפיל אותו להיות רע עין כמוהו. עוד עי"ש שאבא שאול נפל לקליפת העין הרע של אבשלום הרבה שנים אחרי שמת אבשלום. ועין הרע היא מחשבות כפירה, כי היא קנאה הפך האמונה והבטחון שהכל לטובה בהשגחה מה'.

צ"ע כי שתיקה המועלת לבטל מחשבות כפירה היא ששותק אע"פ שמחפרים אותו, אבל הרשעים מי מחרף אותם שע"י יס מעלה לשתיקתם? ואולי כיון שיש להם יצה"ר גדול לחרף ושותקים. וצ"ע.

וזה בחי' מה שצעק דוד המלך להקב"ה (תהלים קכט/) **על גבי חרשו חורשים,** פשוטו של מקרא שהצרות שעוברות עליו הן כמו שחורשים על גבו במחרישה ושוור. ורבנו דורש חורשים **לשון שתיקה** /

תענית דף כד. שאסור להנות ממעשה ניסים) אבל במלחמה של רשעים על צדיקים בחרופים ובזיונות אזי צריך לחשוב שאני לא שייך בסוג כזה של מלחמה אלא לשתוק ולסמוך על ה' ית'.

כא מנחות דף כט: אמר רב יהודה אמר רב בשעה שעלה משה למרום מצאו להקב"ה שיושב וקושר כתרים לאותיות אמר לפניו רבש"ע מי מעבב על ידך אמר לו אדם אחד יש שעתידי להיות בסוף כמה דורות ועקיבא בן יוסף שמו שעתידי לדרוש על כל קוץ וקוץ תילין תילין של הלכות אמר לפניו רבש"ע הראהו לי אמר לו חזור לאחורך הלך וישב בסוף שמונה שורות ולא היה יודע מה הן אומרים תשש כחו כיון שהגיע לדבר אחד אמרו לו תלמידיו רבי מנין לך אמר להן הלכה למשה מסיני נתיישבה דעתו חזר ובא לפני הקב"ה אמר לפניו רבוננו של עולם יש לך אדם כזה ואתה נותן תורה ע"י אמר לו שתוק כך עלה במחשבה לפני. אמר לפניו רבוננו של עולם הראיתני תורתו הראני שכרו אמר לו חזור ולאחורך חזר לאחוריו ראה ששוקלין בשרו במקולין אמר לפניו רבש"ע זו תורה זו שכרה א"ל שתוק כך עלה במחשבה לפני.

כב צ"ע כיון שדיבור זה אמר הקב"ה למשה כששאל על הריגתו של ר"ע זו תורה זו שכרה. איזה מחלוקת היתה עליו ואיזה בחי' כפירה נפלה בליבו עד שהיה צריך לעיזה הו, כדי לעלות את המחשבה מכפירה לאמונה. ועוד שהלשון כך עלה הוא לשון עבר ולא לשון ציוי.

כג צ"ע עפ"י הנ"ל שכשמישב מלחמה הוא כמו מושך הס"ת מצידו השני ועלול להקרע א"כ כשהרשע שותק אזי לכאורה אדרבה טוב יותר ששום צד לא מושך בס"ת ובוודאי לא יקרע, ולמה אומר רבינו שזה גרע יותר. ואולי כיון ששניהם מחרישים אזי המחלוקת שווה אלא שירדה למחתרת אבל לא שאינה קיימת. דהיינו שכשרק צד אחד חולק בקול אזי דברים שבלב אינם דברים אבל כששניהם חולקים בלב ובמחתרת אזי נחשב מחלוקת ממש וצ"ע.

כד ועיין לק"ה פורים ה' אות ה' עפ"י תורה נה שכתב – עקר מה שצריכין להתיירא ולפחד מן הרע-עין הוא רק שלא ישליל הרע-עין, חס ושלום, אָרְס בְּהָאָדָם בְּעַצְמוֹ, דְּהֵינּוּ לְהַכְנִיס בּוֹ, חַס וְשָׁלוֹם אֵיזָה רַע מִן הָרַע-עֵינִי. וְעַל-כֵּן צָרִיף הָאָדָם פְּשָׁמְתַגְבֵּר עָלָיו הַשּׁוֹנֵא וְהָרַע-עֵינִי שִׁיחָהּ הוּא כָּלוּ טוֹב בְּחֵינֵת טוֹב-עֵינִי, וְאֶפְלוּ עַל הָרָשָׁע בְּעַצְמוֹ יִהְיֶה מְלַמֵּד זְכוּת.

כה תהילים פרק קכט (א) שיר המעלות רבת צַרְרוֹנִי מְנַעֲרִי יֵאמֶר נָא יִשְׂרָאֵל: (ב) רַבַּת צַרְרוֹנִי מְנַעֲרִי גַם לֹא יִכְלוּ לִי: (ג) עַל גְּבֵי חָרְשׁוֹ חָרְשִׁים הָאֲרִיכוּ לְמַעֲנֹתָם: (ד) לְמַעֲנֵיתָם:

רד"ק – (ג) על גבי חרשו. משל לרוב הסבלות והפרך והבזיון והקלון, כמו שאמר (ישעיה נא, כג), ותשימי כארץ גוף וכחוץ לעברים. האריכו למעניתם, המענית הוא הקו שיחרוש החורש בשורים בשדה כשיעור שירצה בו, ואחר כן יחזור ויעשה אחר כמוהו, וכן עד שיחרוש כל השדה. וכל מה שיהיה ארוך המענית, תהיה יגיעת השורים רבה, כי לא ינחו עד ראש הקו. ובאמרו האריכו למעניתם רצה לומר שלא נתנו אותנו לנוח מעבודתם ומסבלותם:

כז באור שמות נרדפים שבתנ"ך (לשלמה אהרן וורטהימר) אות ש – ערך שתק, חרש, דום, חשה, הס – כל שותק יש סבה לשתיקתו, כמ"ש בן סירה העברי: יש מחישה מאין מענה, ויש מחריש כי רואה עת, לאמר כי יש שותק כמודה (כמ"ש שתיקה כהודאה דמיא, יבמות פ"ז, ב') שאין לו מעשה נגד דברי רעהו, ויש שותק להקניט (עי' גמ' נדרים ע"ט, א') ויש שותק כיעקב, שותק מפני חלשתו עתה ולבו חורש בקרבו איך ומה יפיק ממנו לעת הראוי, וזה נקרא חורש, לאמר כמו החורש בקרבו איך ומה יפיק יטע ויגדל פרי, או בעבור שהחורש חותר ומחפך בעפר ארץ, כן זה שותק וחותר בלבו איך להפיק רצונו, ולכן נאמר לב חורש מחשבת און (משלי ו', י"ח), שבמחשבותיו הרעים חורש לשעות און, ולכן הרהורי דעברה קשה מעבירה, לפי שע"י ההרהורים הוא כחורש וזורע בלבו עד שיהיו לו המעשים הרעים לקנין ויוציא

לשון ויהיה כמחריש, **בחי' ואתם תחרישון, היינו** לפי רבנו, צעקת דוד המלך היתה על **ששתיקתם עולה על גבו כנ"ל** דהיינו שהרודפים אותו, גם הם שותקים, ועי"ז מתקיימת בליבו מחשבות הכפירה שלהם. וזהו המשך דברי דוד המלך שם [נ"ח] **האריכו למעניתם**, מעניתם פשוטו של מקרא הכוונה לחרישה אחת לאורך השדה. ורבנו מבאר שזה **בחי' הצדקה שלהם, בחי' [נ"ט]/[ס] וענתה בי צדקתי**, פשוטו של מקרא שיעקב אבינו אומר ללבן שכיון שהתנהגתי עמך בצדק כל השנים שעבדתי אצלך חייב אתה להאמין לי שגם בעניין שכרי אנהג עמך בצדק. ורבנו מבאר לשון צדקה/ס"א, **היינו שעל ידי הצדקה שלהם, הם יכולין ח"ו להתגבר ששתיקתם יעלה ח"ו על שתיקתנו/ס"ב**, בבחי' על גבי חרשו חורשים וכו'. ומחמת זה אין מועיל העצה הנ"ל דהיינו למסור המלחמה לה' שהוא בחי' ה' ילחם לכם ואתם **ס"ג תחרישון כנ"ל** כי ע"י הצדקה של הרשע, יש כח לשתיקה שלו לבטל את כח השתיקה של הצדיק. אך האיש האמת מושך לעצמו כל הצדקות ונתבטל כח הצדקה שלהם ואזי ממילא נתבטל מחשבתם הרעה ונתבטלון כל הכפירות כנ"ל : כאן סיים רבנו לבאר את המהלך, מה שלא נתבאר היטב לעיל, שבאמת הכל תלוי בצדקה, לכן אע"פ ששתיקתם יש בכוחה לבטל את שתיקתו של הצדיק, אבל זה רק מכח הצדקה שלהם, אבל אין להם צדקה, כי הצדקה שלהם נמשכת אל האיש אמת שהוא הצדיק.

נמצא שחוזרת העצה הראשונה שלהנצל ממחשבות הכפירה של החולקים היא לקיים "ה' ילחם לכם ואתם תחרישון", לא להשיב מלחמה בשום צורה אלא רק לבטוח בה' שישמור אותו מהם וכנ"ל/ס"ד.

עד כאן ביאור חברותא לתורה רנא

פרי למעשהו, או כמו אומן חורש וחושב, שדעתו חושבת איך יוציא כלי מעשהו באופן היותר נאה, (או נקרא מחריש על שעושה עצמו כחריש לא ישמע), ולכן כתיב והחריש יעקב עד בואם (בראשית ל"ד, ה') שתק מפני ההכרח כי לא היה יכול להם, מפני שהיה הוא לבד ולא היו בניו אתו, וז"ש והאיש משתאה לה מחריש (שם כ"ד, כ"א), לאמר אף כי מהראוי היה שישאל לה מיד בת מי את, אלא שהחריש אע"פ שהיה לו לדבר, והמתין עד הסוף כאשר כלו הגמלים לשתות ואז כשראה שעמדה בדבורה ולא בקשה שכר על זה, ויקח האיש נזם וגו'. וכן כתב רס"ג באמו"ד מאמר ב' החשתי מעולם אחריש אתאפק (ישעיה מ"ב, י"ד), ענין החרישות הזאת המתנה ואריכות אף עכ"ד. וכן ויבוהו ולא הביאו לו מנחה ויהי כמחריש (ש"א י', כ"ז), אמר בכ"ף הדמיון מפני שבאמת חרה לו בלבו.

¹² בדפוס נסיים כאן - כנ"ל ה' ישמורנו: (ומתחיל תורה רנב. ומכאן עד סוף התורה נוסף בתקפא)

¹³ המשך הפסוק תהלים קכט הנ"ל

¹⁴ * בראשית ל'

¹⁵ **בראשית פרק ל (לג) וְעָנְתָהּ בִּי צְדָקָתִי בְּיוֹם מִקְחֵר בִּי תְבוֹא עַל שְׂכָרִי לְפָנָי כֹּל אֲשֶׁר אֵינְנִי נֹקֵד וְטָלוּא בְּעַיִם וְחוּם בְּפִשְׁבִּים גָּנוּב הוּא אֲתִי: רש"י (לג) וענתה בי וגו' – אם תחשדני שאני נוטל משלך כלום תענה בי צדקתי כי תבא צדקתי ותעיד על שכרי לפניך שלא תמצא בעדרי כי אם נקודים וטלואים וכל שתמצא בהן שאינו נקוד או טלוא או חום בידוע שגנבתיו לך ובגניבה הוא שרוי אצלי:**

¹⁶ **נמצא לפי זה שיעקב אבינו אמר ללבן הרבה צדקה עשיתי עמך לכן ראוי שתאמין לי.**

¹⁷ **צ"ע כאן מחדש מוהרנ"ת** מה שלא נתבאר לעיל, שכל כח השתיקה של הרשע, היא רק ע"י הצדקה. נמצא לפ"ז שגם לעיל שאין כח הצדקה של הרשע, אלא רק לחזק שתיקתו, אבל כשאינו שותק, אזי בשתיקה לבד הצדיק מתגבר עליו, ואין שום כח לצדקה שלהם אם הם לא שותקים. ואין כח לשתיקה שלהם בלי הצדקה שלהם. אבל א"א לומר שהצדקה שלהם מקיימת את מחשבות הכפירה גם כשהם לא שותקים, כי נמצא ששתיקתם לא פועלת כלום, שהרי כל כחה רק ע"י הצדקה, ואם הצדקה מועילה בלי השתיקה, אין תועלת בשתיקתם כלל. לכן מוכרח ששכל כוחם היא בשתיקה אלא ששתיקתם חייבת את הצדקה שלהם לחיזוק.

¹⁸ בתקפא ברגז - החרישון, בתקפא גיטין ואוצר - תחרישון, בתולד ומתולד - תחרישון

¹⁹ **שלפעמים יש יוצא מהכלל. ובפקוד נפש משתנה הדין, וכשאינן דין למטה מותר מעיקר הדין למסור דין לשמים. ונראה שאעפ"כ צריך לבטוח בה' ולא למסור, רק ללמד זכות ולוותר.**